

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Gretos Vaicekauskaitės,

V kurso, komercinės teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Neveiksnių ir ribotai veikusių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo
negaliojančiais teisinės problemos**

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Vilnius

2017

TURINYS

ĮVADAS	3
DĖSTOMOJI DALIS.....	7
1. Teisinis v. faktinis neveiknumas: neveiksnaus fizinio asmens <i>de jure</i> ir neveiksnaus fizinio asmens <i>de facto</i> santykis	7
2. Neveiksnaus ir ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimas	14
2.1. Neveiksnaus ir ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo samprata ir tikslai	14
2.2. Neveiknumo sričių įtaka sandorių pripažinimui negaliojančiais	17
2.3. Teismo psichiatrijos ekspertizė – kaip <i>prima facie</i> įrodymas neveiksnių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo byloje	22
3. Ribotai veiksnų fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimas negaliojančiais	27
3.1. Pagalbos priimant sprendimus sutarties reikšmė	27
3.2. Ribotai veiksnus fizinio asmens ir jo rūpintojo atsakomybės ribos	32
3.3. Ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo teisinės pasekmės	37
4. Neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo teisinės pasekmės	40
4.1. Vienašalė v. dvišalė restitucija	40
4.2. Pripažinto negaliojančiu sandorio šalių ir trečiųjų asmenų teisių panaikinimas	46
4.3. Neveiksnaus fizinio asmens globėjo vaidmuo	48
IŠVADOS	53
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	55
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63

ĮVADAS

Kintant neveiksnumo sampratai, neveiksniam fiziniam asmeniui suteikiant vis daugiau teisių, jų įgyvendinimo būdų, daugelyje Europos valstybių, Lietuva ne išimtis, veiksnumo ribojimo institutai buvo pasenę,¹ veiksnumo ribojimo instituto teisinis reguliavimas neatitiko visuomeninių santykių. 2006 m. ratifikavus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją daugelyje Europos valstybių egzistavo veiksnumo ribojimo institutai nesuderinami su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija. Siekiant harmonizuoti nacionalinių teisės aktų atitiktį tarptautiniams ir Europos Sąjungos teisės aktams: 1953 m. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijai, pavyzdžiui, Lenkijoje – 2007 m., Vokietijoje – 2009 m., Prancūzijoje – 2009 m., Latvijoje – 2012 m. buvo pradėti derinti veiksnumo ribojimo instituto teisiniai reguliavimai² (tuo tarpu Švedijoje – dar 1989 m. buvo panaikinta absoliuti fizinio asmens globa, Anglijoje – 2005 m. reformuotas veiksnumo ribojimo institutas).³

2008 m. Lietuvoje buvo inicijuoti pirmieji teisės projektai, kuriais buvo siekiama praplėsti riboto veiksnumo sampratą nuo piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, toksinėmis medžiagomis iki psichinės ligos, jeigu dėl psichinės ligos nėra būtinybės fizinį asmenį pripažinti neveiksnium. Pastarieji bandymai buvo nesėkmingi.⁴

2010 m. Lietuvoje įsigaliojus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijai, Lietuvai kilo pareiga harmonizuoti nacionalinį veiksnumo ribojimo institutą su tarptautine, Europos Sąjungos teise.⁵ Tačiau tik nuo 2016 m. sausio 1 d. veiksnumo ribojimo institute Lietuvoje įvyko esminiai teisiniai pokyčiai.

Nuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo iki 2016 m. sausio 1 d. Lietuvoje galiojo absoliutus veiksnumo ribojimo institutas, pagal kurį, neveiksnius ar

¹ 2013 m. vasario mėn. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) pranešimas dėl veiksnumo teisinio reguliavimo asmenims, turintiems protinę negalią ar psichinį sutrikimą (Report on Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems, adopted on February, 2013 by European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)) [interaktyvus]. Liuksemburgas: Publications Office of the European Union, 2013 [žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.], p. 27. Prieiga per internetą: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>>.

² *Ibid.*, p. 28.

³ *Ibid.*, p. 28.

⁴ 2014 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto ataskaita apie Lietuvą dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 35 straipsnio įgyvendinimo (United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Initial reports of States parties due in 2012. Lithuania) [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. vasario 13 d.], p. 23. Prieiga per internetą:

<<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19792&LangID=E>>.

⁵ *Ibid.*

ribotai veiksnus fizinis asmuo nebuvo laikomas vienodoje padėtyje lyginant su kitais teisės subjektais, buvo diskriminuojami dėl psichinės ligos.⁶ 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojus veiksnų instituto pokyčiams, teisiniame reguliavime buvo pereita nuo absoliutaus prie veiksnų ribojimo tik tam tikroje srityje. Išskirtini tokie esminiai pokyčiai: pirma, keitėsi neveiksnaus ir ribotai veiksnų fizinio asmens samprata, antra, atsirado neveiksnaus ir riboto veiksnų sritys, trečia, įtvirtinti nauji institutai – išankstinis nurodymas ir pagalbos priimant sprendimus sutartis. Taip pat atsirado įvairūs procedūriniai pakeitimai, kurie šiame tyrime nėra detalios aptariami. Minėti pokyčiai lėmė veiksnų ribojimo instituto teisinio reguliavimo neaiškumus, ir iš to atsirandančias sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės problemas, kurios ir analizuojamos šiame tyrime.

Tyrimo objektas:

Šiame tyrime analizuojamas neveiksnaus *de facto* (liet. faktiškai) ir *de jure* (liet. teisiškai) santykis, bendriausi neveiksnaus ir ribotai veiksnų fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinio reguliavimo aspektai, ribotai veiksnų fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais klausimai, bei neveiksnaus ir ribotai veiksnų fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai:

Šio tyrimo tikslas – išanalizavus neveiksnaus ir ribotai veiksnų fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimą negaliojančiais, įvardinti pagrindines teisinės problemas, kylančias pripažįstant neveiksnaus ir ribotai veiksnų fizinio asmens sudarytus sandorius negaliojančiais. Siekiant šio tikslo, remiantis doktrininio požiūriu, teismų praktika, tyrime atskleidžiami šie pagrindiniai aspektai:

1. Neveiksnaus *de jure* ir *de facto* atribojimo problematika;
2. Neaiškaus, per plataus veiksnų ribojimo sričių išskyrimo problematika sandorių pripažinimui negaliojančiais;
3. Ribotai veiksnų fizinio asmens rūpintojo pareigų turinio problematika;
4. Prievolinių ir daiktinių teisinių gynimo būdų taikymo problematika neveiksnių ir ribotai veiksnų fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais.

⁶ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2017 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

Temos aktualumas:

Nagrinėjamos temos aktualumas atskleidžiamas per šiuos aspektus: pirma, sveikata yra pripažįstama vienu iš svarbiausių teisinių gėrių žmogaus gyvenime,⁷ antra, veiksnio ribojimo teisiniu reguliavimu kyla teisinės problemos (aptartos ties tyrimo tikslais ir uždaviniais), trečia, teisinio reguliavimo naujumo prizmę – veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo probleminių klausimų analizavimo stoką teisės doktrinoje, teismų praktikoje.

Darbo originalumas:

Neveiksnius ir ribotai veiksnūs fiziniai asmenys dažnai nustumiami į antrą planą ne tik visuomeniniuose santykiuose, kaip nereikšmingi civilinių teisinių santykių apyvartos dalyviai, bet ir teisės doktrinoje paprastai nėra analizuojamos temos, susijusios su neveiksniais ir ribotai veiksniais fiziniais asmenimis. Iki veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo pokyčių buvo analizuoti tik bendrieji sandorių pripažinimo negaliojančiais klausimai, taip pat tyrimo tema nėra analizuota kituose magistro darbuose, disertacijose.

Tyrimo metodai:

Šiame tyrime naudojami tokie teisės aiškinimo metodai:

1. Lingvistinis (kalbinis, verbalinis) – teisės metodas labiausiai pasireiškia analizuojant veiksnio ribojimo instituto teisės normas, veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo pokyčius.
2. Sisteminis – neveiksnaus ir ribotai veiksniaus fizinio asmens sandorių pripažinimo negaliojančiais klausimai aiškinami atsižvelgiant į teisės sistemą.
3. Loginis – magistro darbe taikomi logikos dėsniai kaip apskritai bet kokio aiškinimo priemonė.⁸
4. Istorinis – teisės aiškinimo metodas pasireiškia analizuojant globos, rūpybos instituto prigimtį Romėnų teisėje. Istoriniu kontekstu aptariama neveiksnumo ir riboto veiksnio sampratos kaita Europoje. Taip pat šiame tyrime lyginamas neveiksnumo ir riboto veiksnio instituto teisinis reguliavimas galiojęs iki 2016 m. sausio 1 d. su teisiniu reguliavimu įsigaliojusi nuo 2016 m. sausio 1 d.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014, 53 straipsnis.

⁸ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 420.

5. Lyginamasis (komparatyvinis) – dabartinis veiksnio ribojimo instituto teisinis reguliavimas Lietuvoje lyginamas su viena garsiausių ir pirmųjų civilinių bylų – Naujosios Zelandijos, kurioje teisingumo aspektu analizuotas neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu klausimas.

Svarbiausi šaltiniai:

Svarbiausi šaltiniai analizuojant veiksnio ribojimo instituto teisinį reguliavimą buvo Lietuvos teisės norminiai aktai. Teisinio reguliavimo kontekste analogiškai taip pat buvo naudojami dar iki naujo veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo įsigaliojimo, suformuoti teisės doktrininiai požiūriai, teismų praktika.

DĖSTOMOJI DALIS

1. Teisinis v. faktinis neveiknumas: neveiksnaus fizinio asmens *de jure* ir neveiksnaus fizinio asmens *de facto* santykis

Fizinio asmens civilinis neveiknumas – tai fizinio asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti.⁹ Fizinio asmens civilinį neveiknumą nulemia dvi sąlygos: pirma, medicininis kriterijus – psichinis sutrikimas ar silpnaprotystė, antra – fizinio asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti.¹⁰ Kai pilnamečiui fiziniam asmeniui nustatomas pirmosios ir antrosios sąlygų egzistavimas, atsiranda galimybė jį pripažinti neveiksniu teisme.¹¹ Kiekvienas fizinis asmuo yra preziumuojamas veiksniumu, kol neįrodyta teisme priešingai.¹² Vadinasi tik įsiteisėjus teismo sprendimui dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumu tam tikroje srityje, preziumuojamas fizinio asmens neveiknumas ar ribotas veiknumas tam tikroje srityje *de jure*, jam skiriama globa, rūpyba.

Pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (trump. FRA; angl. *European Union Agency for Fundamental Rights*) atliktą tyrimą, Europos Sąjungos valstybėse išskiriami du veiksnio ribojimo modeliai: absoliuti globa ir dalinė globa.¹³ Esant absoliučiai globai, už neveiksnų fizinį asmenį visus sprendimus priima globėjas, tuo tarpu dalinės globos atveju – neveiksniui fiziniam asmeniui paliekama teisė ir pačiam priimti reikšmingus gyvenimo sprendimus.¹⁴ Nuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo iki 2016 m. sausio 1 d. Lietuva buvo priskiriama prie pirmojo veiksnio ribojimo modelio – absoliučios globos, taikomos sistemiškai labai panašiai į veiksnio konstatavimą (kai veiksnio konstatavimas, pavyzdžiui, emancipacijos atvejis,¹⁵ buvo

⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.10 straipsnis.

¹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 36.

¹¹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 188.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.*

¹³ 2013 m. vasario mėn. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) pranešimas dėl veiksnio teisinio reguliavimo asmenims, turintiems protinę negalią ar psichinį sutrikimą (Report on Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems, adopted on February, 2013 by European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)) [interaktyvus]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013 [žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.], p. 29. Prieiga per internetą: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>>.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.9 straipsnis.

individualizuojamas tik išimtiniais atvejais, kol fizinis asmuo nėra sulaukęs 18 m., preziumuojama, kad fizinis asmuo yra neveiksnius¹⁶). Fizinio asmens neveiksumą lemdavo formalaus medicininio kriterijaus egzistavimas ir negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti.¹⁷ Nustačius pastarąjį faktą fizinis asmuo buvo pripažįstamas absoliučiai neveiksniu *de jure*. Absoliučios globos modeliu Lietuvoje nebuvo vertinamos aplinkybės, kad net esant fizinio asmens psichinei ligai, fizinis asmuo galėdavo suprasti dalį savo veiksmų, juos valdyti ir gyventi normalų gyvenimą, t.y. kad fizinis asmuo dėl psichinės ligos buvo veiksnus *de facto*.¹⁸ Absoliučios globos institutas buvo nesuderinamas su prigimtinėmis žmogaus teisėmis, nes ribojo teisę į laisvę, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą,¹⁹ teisę į privatų gyvenimą.²⁰ Antai, Lietuvos veiksnio ribojimo instituto ydingumas buvo pažymėtas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje *D.D. v. Lietuva*.²¹ Manytina, kad veiksnio ribojimo modelis, galiojęs iki 2016 m. sausio 1 d., buvo labai siauro taikymo, nes fizinis asmuo buvo konstatuojamas absoliučiai neveiksniu, fiziniam asmeniui nebuvo sudaryta galimybė bent dalimi įgyvendinti savo teisių ir laisvių, buvo absoliutinimas formalizmas.

Veiksnio ribojimas turi būti proporcingas, teisingas, fizinio asmens būseną lemianti veiksnio ribojimą turi būti nuolatinė,²² byloje dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnio turi būti siekiama maksimaliai išsaugoti fizinio asmens veiksumą.²³ Lietuvos Aukščiausias Teismas yra pažymėjęs, kad kai sprendžiamas veiksnio ribojimo klausimas, absoliuti globa gali būti naudojama tik kaip išimtinio pobūdžio priemonė (lot. *ultima ratio*), todėl valstybė turi sudaryti sąlygas fiziniam

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.5 straipsnis 1 dalis.

¹⁷ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 36.

¹⁸ BELIŪNIENĖ, L.; RAGAUSKIENĖ-KAVOLIŪNAITĖ, E. *Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai, mokslo studija. Teisė į sveikatos apsaugą: probleminiai sveikatos priežiūros ir sveikos aplinkos užtikrinimo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2013 [žiūrėta 2017 m. balandžio 6 d.], p. 24. Prieiga per internetą: <teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Teise_i_sveikatos_apsauga.pdf>

¹⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) 2013 m. vasario mėn. pranešimas dėl veiksnio teisinio reguliavimo asmenims, turintiems protinę negalią ar psichinį sutrikimą (Report on Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems, adopted on February, 2013 by European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)) [interaktyvus]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013 [žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.], p. 19. Prieiga per internetą: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>>.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu*, Nr. 3K-3-328/2007, kat. 26.3; 128.5 (S).

²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 14 d. sprendimas *D.D. v. Lietuva* byloje, Nr. 13469/06.

²² 1999 m. vasario 23 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Nr. R(99) 4¹ dėl pilnamečių neveiksnių asmenų teisinės apsaugos principų (Recommendation No. R (99)¹ of The Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults, adopted on 23 February, 1999 by Council of Europe Committee of Ministers) [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 06 d.], 9 straipsnis. Prieiga per internetą: <[www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec(99)4E.pdf)>.

²³ *Ibid*, 3 straipsnis.

asmeniui įgyvendinti savo teises ir pareigas.²⁴ Tokiu būdu nuo 2016 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo pereita nuo absoliučios globos iki dalinės globos – fizinio asmens veiksnumas yra diferencijuojamas į sritis. Galima teigti, kad dabartiniu veiksnumo ribojimo teisiniu reguliavimu bandoma neveiksnumą *de facto* labiau susieti su neveiksnumu *de jure*.

Neveiksnumas *de facto* ir neveiksnumas *de jure* gali nesutapti, nes egzistuoja skirtingi negalios būdai, psichinės ligos sunkumo lygiai.²⁵ Taip pat neveiksnumas gali keistis laikui bėgant.²⁶ Teisinėje praktikoje galimos situacijos:

1. Teismui priėmus sprendimą pripažinti fizinį asmenį neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje (*de jure*), fizinis asmuo gali būti veiksnus *de facto* – dėl fizinio asmens nebuvo kreiptasi į teismą su prašymu atnaujinti fizinio asmens veiksnumą. Pastebėtinas tas faktas, kad teismo sprendimas neįgyja išimtinumo ir prejudicialumo,²⁷ bet kuriuo atveju, fiziniam asmeniui pasveikus ir pradėjus galėti suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, gali būti atnaujintas fizinio asmens veiksnumas;²⁸
2. Fizinis asmuo gali būti neveiksnius tam tikroje srityje *de facto*, tačiau teisme nebuvo inicijuotas prašymas dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, t.y. nėra neveiksnumo *de jure*.

Antai, neveiksnumo *de facto* ir *de jure* santykio problematika iliustruojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje, pasibaigusioje taikos tarp šalių sutartimi. Teismas šioje byloje iškėlė klausimą dėl fizinio asmens neveiksnumo *de facto* ir *de jure* egzistavimo, taip pat klausimą dėl teismo ekspertizės, kaip pagrindo inicijuoti teisminį procesą dėl fizinio asmens veiksnumo išsiaiškinimo. Atsakovui kilus abejonių, jog ieškovas yra neveiksnius *de facto*, todėl ateityje galimai kels klausimą dėl proceso atnaujinimo, inicijavo procesą dėl fizinio asmens veiksnumo išsiaiškinimo. Atsakovas nurodė, kad 2008 m. ieškovui buvo atlikta teismo psichiatrijos ekspertizė, kuria ieškovas pripažintas sergantis nepagydoma šizofrenija. Tačiau kitoje civilinėje byloje, 2014 m. kita

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu, Nr. 3K-3-370/2008, kat. 26.3; 128.4 (S).

²⁵ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

²⁶ 1999 m. vasario 23 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Nr. R(99) 4¹ dėl pilnamečių neveiksnių asmenų teisinės apsaugos principų (Recommendation No. R (99)¹ of The Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults, adopted on 23 February, 1999 by Council of Europe Committee of Ministers) [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 06 d.], 3 straipsnis. Prieiga per internetą: <[www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec(99)4E.pdf)>.

²⁷ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas: Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 414.

²⁸ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 191.

teismo ekspertize buvo išspręstas klausimas dėl ieškovo veiksnio ar riboto veiksnio – ieškovas pripažintas veiksnio. Analizuojamoje civilinėje byloje teismas pažymėjo, kad neveiksnumas *de facto* ir *de jure* gali nesutapti. Kaip teigė teismas, yra galimos netoleruotinos situacijos, kai teismo posėdyje dalyvauja fizinis asmuo, savarankiškai priimančias sprendimus dėl civilinės bylos inicijavimo, tačiau civilinio proceso metu paaiškėja, kad fizinis asmuo yra neveiksnus *de facto*, bet veiksnus *de jure*. Civilinėje byloje teismas pakankamais objektyviais duomenimis nustatęs pagrindą abejoti fizinio asmens neveiksnumu *de facto*, privalo inicijuoti procesą dėl fizinio asmens neveiksnumo ar veiksnio ribojimo įvertinimo. Objektyviais duomenimis abejoti fizinio asmens neveiksnumu *de facto* galėtų būti laikomi medicininiai duomenys apie fizinio asmens psichinę sveikatą, akivaizdžiai neadekvatus elgesys teismo posėdžio metu. Jeigu atidus, apdairus, rūpestingas žmogus sudaro pagrindą abejoti fizinio asmens galėjimu suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, tokiu atveju teismas privalo inicijuoti teismo procesą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksnio ar ribotai veiksnio. Kaip nurodė teismas, vien tik duomenys apie teismo psichiatrijos ekspertizės egzistavimą ieškovui, nesant kitų objektyvių duomenų, nesudaro pagrindo inicijuoti procesą dėl neveiksnumo ar riboto veiksnio nustatymo.²⁹

Neveiksnų fizinių asmenų sudarytų sandorių kontekste yra svarbus notaro vaidmuo. Kai įstatymas nustato privalomą notarinę formą (pavyzdžiui, vedybų sutartys, daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo, daiktinių teisių suvaržymo sandoriai, uždarytų akcinių bendrovių akcijų pirkimo–pardavimo sutartys,³⁰ išankstinis nurodymas,³¹ pagalbos priimančias sprendimus sandoris,³² kita), notaras atlieka prevencinę funkciją.³³ Notaras privalo įsitikinti, ar konkretus fizinis asmuo prieš tvirtinant notarinės formos reikalaujamą sandorį yra veiksnus, nes tiek notarinės formos nesilaikymas, tiek neveiksnus fizinio asmens sudarytas sandoris lemia sandorio pripažinimą negaliojančiu.³⁴ Notaro atliekamomis funkcijomis siekiama dvejopų tikslų.³⁵ užkirsti kelią neveiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sandorių sudarymui, ir to pasėkoje

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.

³⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.74 straipsnis 1, 2, 3 dalis.

³¹ *Ibid*, 2.137¹ straipsnis 3 dalis.

³² *Ibid*, 3.279¹ straipsnis 2 dalis.

³³ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnio nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 14.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.93 straipsnis 3 dalis.

³⁵ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 1 – 2882, 31 straipsnis.

užkirsti kelią neigiamiems neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytiems sandorio pripažinimo negaliojančiu padariniams.³⁶

Notarui tenkanti pareiga nustatyti, ar fizinis asmuo prieš tvirtinant notarinį sandorį yra veiksnus, yra pakankamai sudėtinga užduotis, nes: pirma, ne visi psichikos sutrikimai yra akivaizdūs, antra, jeigu asmuo ir elgiasi situacijoje neadekvačiai, notaras neturi kompetencijos konstatuoti asmens neveiksnumo. Tokia kompetencija priskiriama medicinos srities specialistams. Pažymėtina ir tai, kad psichinės ligos egzistavimas dar nereiškia, kad fizinis asmuo negali suvokti savo veiksmų esmės ir jų valdyti.³⁷ Tik labai sunkūs psichikos sutrikimai lemia fizinio asmens neveiksnumą.³⁸ Vadinasi notarui tenka išsiaiškinti ne tik medicininį kriterijų – psichikos sutrikimą, bet ir fizinio asmens negalėjimą suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti,³⁹ atriboti neveiksnumą *de jure* ir *de facto*. Be to, negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti egzistuoja tik tam tikrose srityse. Taigi esant neveiksnumui *de facto*, notarui tenka identifikuoti ir neveiksnumo *de facto* sritį.

Notaras yra suinteresuotas, kad jo patvirtintas dokumentas ateityje nebūtų pripažįstamas negaliojančiu⁴⁰ ir jam nebūtų taikoma civilinė deliktinė atsakomybė.⁴¹ Notarinėje praktikoje dažni atvejai, kad notaras, esant fizinio asmens sutikimui, paprašo pateikti medicininę pažymą apie fizinio asmens psichinę būklę.⁴² Tačiau tokia praktika nėra sveikintina, nes Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 10 straipsnyje nurodytas asmens privataus gyvenimo neliečiamumas, informacijos apie asmens sveikatos būklę konfidencialumas.⁴³ Informacija apie fizinio asmens sveikatą gali būti atskleidžiama tik turint aiškų rašytinį fizinio asmens sutikimą.⁴⁴ Kita vertus, net jeigu notaras gauna fizinio asmens, kuris kreipėsi dėl notarinių veiksmų atlikimo, sutikimą, fizinis asmuo pateikia notarui pažymą apie savo sveikatos būklę, tai dar nereiškia, kad fizinis asmuo neveiksnius *de facto* ir notaras turi pagrindą atsisakyti teikti paslaugas.⁴⁵

³⁶ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 14.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu, Nr. 3K-3-370/2008, kat. 26.3; 128.4 (S).

³⁸ *Ibid.*

³⁹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 37.

⁴⁰ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 16.

⁴¹ NEKROŠIUS, Vytautas. *Notariato teisė*. UAB „Dangerta“: Kaunas, 1997, p. 41.

⁴² MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 16.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

Įstatyme nėra įtvirtinti būdai, kurie padėtų atsakyti į klausimą, koku būdu notaras turi įvertinti, ar fizinis asmuo geba suprasti savo veiksmus ir jų esmę. Įstatyme pateikiamas atsakymas tik į neveiksnumo *de jure* nustatymą. Notaro pareiga įvertinti fizinio asmens veiksnumą yra subjektyvi, kiekvienas notaras taiko skirtingus būdus.⁴⁶ Notarinėje praktikoje galima išskirti tris būdus, kuriais notaras galėtų vadovautis nustatant fizinio asmens neveiksnumą (pirmuoju būdu – nustatomas neveiksnumas *de jure*, antruoju ir trečiuoju – neveiksnumas *de facto*):

1. *Valstybės įmonės Registrų centro Neveiksnių ar ribotai veikusių asmenų registro patikrinimas.*⁴⁷ Neveiksnių ar ribotai veikusių asmenų registre yra įregistruojami fiziniai asmenys teismo tvarka pripažinti neveiksniais ar ribotai veiksniais tam tikroje srityje.⁴⁸
2. *Fizinių asmenų, kurie prašo atlikti notarinius veiksmus, elgesio, bendravimo, kalbos įvertinimas.*⁴⁹ Tačiau vien aplinkybė, kad fizinis asmuo atvykus pas notarą elgiasi keistai, dar nereiškia, kad fizinis asmuo yra neveiksnus *de facto*. Fizinio asmens elgesys gali būti pateisinamas kitomis objektyviomis aplinkybėmis: asmeninės savybės, mentalitetas, ir pan.
3. *Fizinio asmens sudaromo sandorio įvertinimas ir sandorio šalių tikrosios valios išsiaiškinimas.* Protingumas, sąžiningumas, teisingumas⁵⁰ – pagrindiniai civilinės teisės principai, kuriais notaras turėtų vadovautis vertinant sudaromą sandorį ir sandorio šalių tikrąją valią. Notarui reikėtų nustatyti, ar protingas, apdairus ir sąžiningas fizinis asmuo esant tokioms pačioms aplinkybėms sudarytų prašomą patvirtinti notarinį sandorį. Jeigu įvertinus pastarąsias aplinkybes, akivaizdu, kad toks sandoris nebūtų sudaromas esant tokioms pačioms aplinkybėms kito protingo, apdairaus ir sąžiningo fizinio asmens, kyla pagrindas įtarti, kad fizinis asmuo yra neveiksnus *de facto*. Notarui kilus abejonių dėl fizinio asmens neveiksnumo *de facto*, iš fizinio asmens reikėtų paprašyti papildomų, paneigiančių notaro abejones dėl neveiksnumo *de facto*, įrodymų. Vienas iš įrodymo būdų – medicininė pažyma, tačiau pastarosios problematika aptarta anksčiau.

⁴⁶ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 16.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 1 – 2882, 51 straipsnis.

⁴⁸ 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro reorganizavimo ir neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592, 13 punktas.

⁴⁹ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 16.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.5 straipsnis 1 dalis.

Kita vertus, antrasis ir trečiasis būdai negali būti pagrindu notarui atsisakyti teikti notarines paslaugas, nes tik teismas turi teisę spręsti, ar yra pakankamai objektyvių duomenų dėl fizinio asmens negalėjimo suprasti savo veiksmų esmės, juos valdyti.⁵¹ Notaras neturi teisės laikyti fizinį asmenį neveiksniu ir atsisakyti jam teikti notarines paslaugas kol nėra įsiteisėjusio teismo sprendimo. Notarui atsisakius tvirtinti fizinio asmens, dėl kurio veiksnumo notarui kyla abejonių, sandorį, notaras tarsi preziumuoja fizinio asmens neveiksnumą.⁵² Atsižvelgiant į tai, notarinėje praktikoje notarui kyla problemų, kaip atriboti neveiksnumą tam tikroje srityje *de jure* ir neveiksnumą tam tikroje srityje *de facto*, nepaneigiant esminių žmogaus teisių. Analogiškų problemų gali kilti ir fiziniams asmenims, norintiems sudaryti sandorius.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.

⁵² MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 16.

2. Neveiksnaus ir ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimas

2.1. Neveiksnaus ir ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo samprata ir tikslai

Vienas iš civilinių teisinių santykių turinio nustatymo pagrindų,⁵³ bei dažniausias civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindų,⁵⁴ yra laikomas civilinių teisinių sandorių sudarymas.⁵⁵ Kad fizinis asmuo galėtų prisiimti teises ir pareigas, fizinis asmuo turi pasižymėti teisiniu subjektiškumu – fizinis asmuo turi būti veiksnus ir teisnus.⁵⁶ Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinis asmuo nepasižymi vienu teisinio subjektiškumo elementu – teisiniu veiksnumu, todėl neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens be globėjo sudaryti sandoriai yra pripažįstami negaliojančiais.⁵⁷ Riboto veiksnumo tam tikroje srityje atveju – sandoriai pripažįstami negaliojančiais dėl privalomo rūpintojo sutikimo nebuvimo.⁵⁸ Atsižvelgiant į tai, prieš detaliam nagrinėjant neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais teises problemas, pirmiausia yra būtina išanalizuoti bendriausius nagrinėjamo tyrimo aspektus:⁵⁹ neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių negaliojimo sampratą, šio instituto tikslus.

Sandorio šalių valios išreiškimas yra kiekvieno sudaromo sandorio esminis elementas.⁶⁰ Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu atveju, suinteresuotas fizinis asmuo kreipiasi į teismą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, todėl, kad bent viena sudaryto sandorio šalis yra, arba neveiksni *de jure* – teismo sprendimu fizinis asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, arba neveiksni *de facto* – sandorio sudarymo metu fizinis asmuo nesuprato ir negalėjo suprasti savo veiksmų esmės, jų valdyti. Neveiknumas lemia, kad fizinis asmuo negali išreikšti savo valios, todėl neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu ir nesukeliantiu teisinių pasekmių, kurių

⁵³ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 404.

⁵⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, Nr. 4, t. 62, p. 2.

⁵⁵ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 404.

⁵⁶ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 186.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.84 straipsnis 2 dalis.

⁵⁸ *Ibid*, 2.11 straipsnis 2 dalis.

⁵⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, Nr. 4, t. 62, p. 2.

⁶⁰ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. vasario 8 d nutartis civilinėje byloje D. V. v. O. R., V. R., Nr. 2A-29-513/2017.

buvo siekiama konkrečiu sandoriu jo sudarymo metu. Tačiau sandorio pripažinimas negaliojančiu gali sukelti sandorio šalims neigiamų teisinių pasekmių,⁶¹ tokių kaip, restitucija, vindikacija, žalos atlyginimas, atsiradimą. Apibendrinant, neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindas – subjektų sudėties trūkumas,⁶² arba kitaip valios trūkumas, egzistuojantis sutarties sudarymo metu.⁶³

Skirtingai nei neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens atveju, ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra siejamas su formaliu sandorio sudarymo reikalavimu. Pripažįstama, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo geba suprasti savo veiksmų esmę, juos valdyti,⁶⁴ todėl ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindas yra privalomo rūpintojo sutikimo nebuvimas.⁶⁵

Neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytam negaliojančiam sandoriui galima išskirti tokius požymius:

1. *Sandoris yra nuginkijamas.* Teisės doktrinoje yra išskiriami niekiniai ir nuginkijami sandoriai. Neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra laikomas nuginkijamu sandoriu. Jeigu neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris nepažeidžia jo teisių, teisėtų interesų, sandoris fiziniam asmeniui yra naudingas, sandoriu nebuvo siekiama piktavališkų tikslų, sandoris gali būti patvirtinamas globėjo, rūpintojo.⁶⁶
2. *Specifinis subjektas.* Viena iš sandorio šalių yra neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo.
3. *Sandoris sudarytas tam tikroje srityje,* kurioje fizinis asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksniumi.
4. Neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra *laikomas juridiniu faktu,*⁶⁷ sukeliančiu teisinės pasekmės, susijusias su sandorio negaliojimu.

⁶¹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 339.

⁶² *Ibid.*, p. 342.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje B. S. S. v. S. S. ir D. S., Nr. 3K-3-421/2009, kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.3; 28.1 (S).

⁶⁴ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.85 straipsnis 1 dalis.

⁶⁶ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 353.

⁶⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, Nr. 4, t. 62, p. 3.

5. Diskutuotinas negaliojančio sandorio, kaip neteisėto veiksmo, klausimas. Neveiksnaus tam tikroje srityje *de jure* fizinio asmens sudarytu sandoriu nėra išreiškiama tikroji fizinio asmens valia, tačiau tai nereiškia, kad neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra neteisėtas veiksmas. Antai, sandoris gali būti patvirtintas neveiksnaus tam tikroje srityje sudaryto asmens globėjo. Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris galėtų būti laikomas neteisėtu veiksmu, jeigu pavyzdžiui, sandoriu buvo siekiama neteisėtų tikslų.⁶⁸ Kita vertus, jeigu ginčijamas sandoris dėl neveiksnumo *de facto*, tokiu atveju neveiksnaus *de facto* fizinio asmens sudarytas sandoris negali būti patvirtinimas, nes toks fizinis asmuo neturi globėjo. Manytina, kad minėtu atveju negaliojantis sandoris taip pat nėra laikomas neteisėtu veiksmu savaime, jeigu nebuvo siekiama neteisėtų tikslų.

Ne tik neveiksnumas tam tikroje srityje *de jure*, bet ir neveiksnumas tam tikroje srityje *de facto* turi teisinę reikšmę sandorių pripažinimui negaliojančiais.⁶⁹ Įstatymas atriboja neveiksnumą tam tikroje *de jure* ir *de facto* kaip skirtingus sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinius pagrindus. Neveiksnaus tam tikroje srityje *de jure* fizinio asmens sudaryti sandoriai ginčijami pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.84 straipsnį. Tuo tarpu neveiksnaus tam tikroje srityje *de facto* fizinio asmens sudaryti sandoriai ginčijami vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.89 straipsniu. Šių pagrindų skirtumas tas, kad neveiksnumo tam tikroje srityje *de facto* atveju, teismas taip pat privalo inicijuoti teisminį procesą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje.⁷⁰ Jeigu neveiksnaus tam tikroje srityje *de facto* fizinio asmens sudarytas sandoris nėra nuginčijamas iki teismo sprendimo dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, fizinis asmuo praranda teisę kreiptis į teismą dėl sandorio nuginčijimo.⁷¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neveiksnumo *de facto* ir *de jure* išskyrimas nenustatytas ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų atžvilgiu. Kai sandorį sudaro ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo, galima remtis tik ribotu veiksnumu tam tikroje srityje *de jure*. Manytina, kad riboto veiksnumo tam tikroje srityje

⁶⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, Nr. 4, t. 62, p. 8.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.

⁷⁰ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 197.

⁷¹ *Ibid*, p. 192.

de facto neatribojimas įstatyme paaiškinamas tuo, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sandorius sudaro pats, jis atsako asmeniškai net būdamas ribotai veiksniumi tam tikroje srityje. Pripažįstama, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo geba savarankiškai suprasti savo veiksmus ir jų esmę,⁷² todėl manytina, kad jam nereikalinga papildoma teisių ir teisėtų interesų gynimo priemonė. Galima teigti, kad ribotas veiksnumas tam tikroje srityje *de facto* ir *de jure* teisinių pasekmių atžvilgiu neturi esminio skirtumo, nes sandorio sudarymo metu ribotai veiksnus tam tikroje srityje *de facto* fizinis asmuo galėjo suprasti savo veiksmų esmę, juos valdyti.

Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatyme yra teigiama, kad valstybė pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją privalo saugoti ir globoti neveiksnius tam tikroje srityje fizinius asmenis.⁷³ Todėl neveiksnių ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais institutu yra siekiama – teisėtumo civilinėje apyvartoje, užtikrinti teisinių santykių stabilumą, apginti, užtikrinti civilinių teisinių santykių subjektų teises, teisių ilgaamžiškumą, gerbimą. Be pagrindo pripažinus sandorį negaliojančiu būtų pažeidžiami aptarti tikslai.⁷⁴

2.2. Neveiksnumo sričių įtaka sandorių pripažinimui negaliojančiais

Įsivaizduokime situaciją, kad vienas fizinis asmuo serga sunkia depresijos forma, o kitas sunkiu protiniu atsilikimu – idiotija. Akivaizdu, kad šie fiziniai asmenys turi skirtingus gebėjimus bei skirtingai suvokia aplinką. Iškyla klausimas, ar fizinis asmuo, kuriam konstatuota ypač sunki psichinė liga – idiotija, galėtų suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, ar galėtų suprasti sudaromo sandorio esmę, padarinius. Tuo tarpu, ar sunki depresija, pasireiškianti nuotaikos svyravimo epizodais ir kitais ligos simptomais,⁷⁵ turėtų fiziniam asmeniui nuolatos sukelti problemų priimant reikšmingus gyvenimo sprendimus, ar fizinis asmuo galėtų suprasti sudaromo sandorio esmę, padarinius. Pateiktame pavyzdyje yra iliustruojama neveiksnumo instituto teisinio reguliavimo problema Lietuvoje, egzistavusi dar iki 2016 m. sausio 1 d. Pagal šį teisinį reguliavimą, Lietuvoje buvo įsitvirtinęs dar Romėnų teisės pagrindu suformuotas absoliutus neveiksnumo

⁷² MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

⁷³ Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 53-1290, 6 straipsnis.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.

⁷⁵ Medicinos centras Neuromeda [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.neuromedicina.lt/skirtingi-depresijos-veidai-3/>>.

aiškinimas⁷⁶ – fizinis asmuo būdavo pripažįstamas absoliučiai neveiksniu, nebuvo kreipiamas dėmesys, kad skirtingos ligos gali lemti ir skirtingą neveiksnumo lygį.⁷⁷ Nuo 2016 m. sausio 1 d. veiksnio ribojimo institute Lietuvoje įsigaliojo veiksnio ribojimas tik tam tikrose srityse. Vienas esminių pokyčių veiksnio ribojimo instituto teisiniame reguliavime yra veiksnio ribojimo sričių nustatymas, kuris toliau aptariamas sandorių pripažinimo negaliojančiais kontekste.

Analizuojant istoriniame kontekste, požiūris į neveiksnių fizinių asmenų paremtas prigimtinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis atsirado tik XX a. antroje pusėje pramoninėse valstybėse.⁷⁸ Pirmieji teisės aktai, kuriais buvo suteiktos teisės neveiksniams fiziniams asmenims, buvo išleisti bendrosios teisės tradicijos valstybėse:⁷⁹ Jungtinėje Karalystėje, Australijoje, Naujoje Zelandijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose.⁸⁰ Siekiant panaikinti neveiksnių fizinių asmenų diskriminaciją, buvo siekiama sukurti neveiksnių fizinių asmenų teisių sąrašą, užtikrinti šių teisių įgyvendinimą visose kasdieninio gyvenimo srityse. Vengrija buvo pirmoji valstybė pasaulyje išleidusi teisės aktą, paremtą holistiniu požiūriu į neveiksnumą⁸¹ – 1998 m. Vengrijos teisių ir lygių galimybių užtikrinimo neveiksniams fiziniams asmenims teisės aktas (angl. „*The Hungarian Act on the Rights and Equal Opportunities of Person with Disabilities (Act XXVI of 1998)*“). Panašus teisės aktas buvo išleistas ir Vokietijoje.⁸² Lietuvoje tik 2010 m. įsigaliojus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijai buvo atkreiptas dėmesys į geresnį neįgaliųjų fizinių asmenų teisių užtikrinimą.

⁷⁶ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 93.

⁷⁷ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

⁷⁸ HOFFMAN, I.; KÖNCZEI, G. *Legal Regulations Relating to the Passive and Active Legal Capacity of Persons with Intellectual and Psychosocial Disabilities in Light of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Impending Reform of the Hungarian Civil Code* [interaktyvus]. Loyola Marymount University and Loyola Law School, 2010 [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.], p. 157. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol33/iss1/5>>.

BICKENBACH, E. Jerome. *Disability Human Rights, Law, and Policy, in Handbook of Disability Studies*. 2001, p. 565, 571.

⁷⁹ HOFFMAN, I.; KÖNCZEI, G. *Legal Regulations Relating to the Passive and Active Legal Capacity of Persons with Intellectual and Psychosocial Disabilities in Light of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Impending Reform of the Hungarian Civil Code* [interaktyvus]. Loyola Marymount University and Loyola Law School, 2010 [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.], p. 158. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol33/iss1/5>>.

MICHAEL, L. Perlin. *International Human Rights Law and Comparative Disability Law: The Role of Institutional Psychiatry in the Suppression of Political Dissent* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.], p. 75-85. Prieiga per internetą: <<http://www.narpa.org/MLP-IHR-ILR.pdf>>.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

⁸² HOFFMAN, I.; KÖNCZEI, G. *Legal Regulations Relating to the Passive and Active Legal Capacity of Persons with Intellectual and Psychosocial Disabilities in Light of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Impending Reform of the Hungarian Civil Code* [interaktyvus]. Loyola Marymount University and Loyola Law School, 2010 [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.], p. 160. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol33/iss1/5>>.

Pagal veiksnų ribojimo teisinį reguliavimą, teismas priimdamas sprendimą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksniu tam tikroje srityje, teismo sprendime privalo nurodyti neveiksnumo ar riboto veiksnio sričių sąrašą. Teismo sprendime nurodytose srityse fizinis asmuo nebegali savarankiškai sudaryti atitinkamų sandorių. Pavyzdžiui, jeigu fizinio asmens neveiksnumas konstatuotas kaip draudimas sudaryti santuoką, tokiu atveju, fizinis asmuo negalės sudaryti santuokos,⁸³ jeigu neveiksnumas konstatuotas kaip draudimas atidalyti turtą iš bendrosios jungtinės nuosavybės, neveiksnius fizinis asmuo šioje srityje negalės sudaryti susitarimų norint atidalyti turtą iš bendrosios jungtinės nuosavybės,⁸⁴ kita. Kai fizinis asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, fizinio asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas ar rūpintojas,⁸⁵ tačiau tik ta konkrečios srities apimtimi, kurioje fizinis asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksniu. Taigi, jeigu neveiksnius ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo savarankiškai sudaro sandorį toje srityje, kurioje fizinis asmuo neturi civilinio teisinio veiksnio, toks sandoris yra pripažįstamas negaliojančiu teismine tvarka.

Fizinis asmuo, nors ir yra pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniu konkrečioje srityje, išsaugo civilinį teisinį veiksnumą kitose, nenurodytose teismo sprendime, srityse. Diferencijuojant neveiksnumo ar riboto veiksnio sritis, fizinis asmuo turi galimybę pats savarankiškai sudaryti kitus sandorius. Neveiksnius fizinis asmuo pripažintas neveiksniu konkrečioje srityje išsaugo dalį teisių ir teisėtų interesų, todėl fizinis asmuo nėra visiškai eliminuojamas iš visuomenės narių tarpo.⁸⁶ Galima teigti, kad neveiksnumo ar riboto veiksnio sritimis bandoma susieti neveiksnumą *de jure* ir *de facto*. Kita vertus, fizinio asmens veiksnio ribojimu srityse, teisinėje praktikoje įvedama daug neaiškumų – sritys apibrėžtos per plačiai, sritys nėra aiškiai atribojamos, iš vienos veiksnio ribojimo srities gali susiklostyti keletas teisinių santykių, kurių atsiradimo pagrindas yra skirtingas. Dėl to, teisinėje praktikoje gali atsirasti sandorių pripažinimo negaliojančiais problematika.

Neveiksnumo ar riboto veiksnio pavyzdinis sričių sąrašas pateikiamas Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 10 d. įsakymu patvirtintame Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienius sprendimus nustatymo tvarkos apraše. Pastarajame rekomendacinio pobūdžio apraše nurodyta, kad fizinio asmens gebėjimai yra vertinami savivaldybės administracijos darbuotojo. Savivaldybės administracijai gavus

⁸³ Žmogaus teisių apžvalga: 2013 – 2014 [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pasidomek.lt/lt/v-neveiksnumo-instituto-reforma>>.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 4.80 straipsnis 4 dalis.

⁸⁵ *Ibid*, 3.240 straipsnis 1 dalis.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu, Nr. 3K-3-166/2012, kat. 26.3; 123.4.

pareiškimą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, savivaldybės administracijos socialinis darbuotojas atlieka išvadą, pagal kurią įvertinamas fizinio asmens gebėjimas pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečioje srityje.⁸⁷ Socialinis darbuotojas analizuoja šiuos klausimus:

1. Fizinio asmens *supratimą* – gebėjimus savarankiškai suprasti informaciją ir priimti sprendimus;
2. Fizinio asmens gebėjimą *įvertinti* – gebėjimus savarankiškai įvertinti aplinkybes, jų padarinius;
3. Fizinio asmens gebėjimą *paaiškinti* – gebėjimus savarankiškai ir suprantamai paaiškinti apie sprendimus ir jų priežastis;
4. Fizinio asmens gebėjimą *savarankiškai atlikti veiksmus* – gebėjimus atlikti savarankiškus veiksmus tam tikram savo galimam sprendimui priimti ir jį įgyvendinti.⁸⁸

Teismo sprendime nurodytas veiksnio ribojimo sričių sąrašas yra baigtinis,⁸⁹ negali būti aiškinamas plečiamai. Nustačius vieno iš aptartų gebėjimų stoką, teismas turi pagrindą nustatyti fizinio asmens neveiksnumą arba apriboti veiksnumą tam tikroje srityje. Atsižvelgiant į tai, išskiriama socialinio darbuotoja funkcija – fizinio asmens neveiksnumo ar riboto veiksnio sričių nustatymas.

Teisės doktrinoje išskiriami turtiniai ir neturtiniai, absoliutūs ir santykiniai, reguliaciniai ir apsauginiai, daiktiniai ir prievoliniai teisiniai santykiai. Tačiau šiuolaikinėje teisėje ne visada galima griežtai skirstyti teisinius santykius į daiktinius ir prievolinius.⁹⁰ Galimi mišrūs teisiniai santykiai, kuriuose „gali iš vienos rūšies teisinio santykio atsirandančioms subjektinėms teisėms būti suteiktos kitai teisinio santykio rūšiai būdingos savybės“.⁹¹ Kitų civilinės teisės pošakių teisės normos taikomos tiek, kiek tų santykių nereguliuoja konkretus teisės pošakis, o įvairių civilinės teisės pošakių santykiai yra laikomi abipusiais.⁹²

Asmens gebėjimų pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus apraše sritys yra išskiriamos į dvi dideles grupes. Pirma, turtinių santykių grupė, į kurią patenka:

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 10 d. įsakymas dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. 19609, IV skyrius 4 punktas.

⁸⁸ *Ibid*, 9 punktas.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 8 – 1864, 2.11 straipsnis 2 dalis.

⁹⁰ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 40 – 41.

⁹¹ *Ibid*.

⁹² MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia: 2009, p. 51.

kilnojamųjų, nekilnojamųjų daiktų naudojimas, daiktų pirkimo–pardavimo išsimokėtinai sutarčių sudarymas, pajamų ir išlaidų tvarkymas, susijęs su smulkiais buitinais sandoriais, kita. Antra, asmeninių neturtinių santykių grupė: asmens gebėjimas būti globėju (rūpintoju), pagalbiniu pagal sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, sveikatos priežiūra (kreipimasis/gavimas/poreikio įvertinimas dėl sveikatos priežiūros paslaugų), šeimos santykiai (galimybės sudaryti santuoką, auklėti, prižiūrėti vaikus), ir kita.⁹³ Tuo tarpu teisės doktrinoje yra pripažįstamos keturios civilinių teisinių santykių grupės: turtiniai; asmeniniai neturtiniai, susiję su turtiniais; šeimos; ir asmeniniai turtiniai, nesusiję su turtiniais santykiais.⁹⁴ Žvelgiant iš doktrininės pusės, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 10 d. įsakymu patvirtintame Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos apraše, veiksnų ribojimo grupės apima skirtingus civilinius teisinius santykius, aprašo grupėse persipina skirtingi civiliniai teisiniai santykiai, galintys atsirasti iš skirtingų teisės pagrindų. Taip pat civiliniame teisiniame santykiai gali egzistuoti mišrūs teisiniai santykiai.⁹⁵ Pavyzdžiui, apraše veiksnų ribojimo grupė apibrėžta kaip „*asmeninių neturtinių santykių grupė*“, o grupę detalizuojanti sritis, pavyzdžiui, apibrėžta kaip „*šeimos santykiai (galimybės sudaryti santuoką, auklėti, prižiūrėti vaikus)*“. Pagal teisės doktriną į šeimos teisinius santykius patenka tiek turtinės, tiek neturtinės teisės.⁹⁶ Tačiau grupė apraše nurodyta tik kaip „*asmeninių neturtinių santykių grupė*“.

Iš vieno civilinio teisinio santykio gali susiklostyti keletas skirtingų civilinių teisinių santykių, kurie turės skirtingiems civilinės teisės pošakiams būdingų savybių, jų santykius reglamentuos skirtingai teisės pošakiai – prievolių, daiktinė, šeimos teisė. Vadinasi neveiksnų ar riboto veiksnų sritys Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 10 d. įsakymu patvirtintame Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos apraše apibrėžtos per plačiai. Aiškiai ir detalčiai neatribojant turtinių ir neturtinių teisinių santykių veiksnų ribojimo srityse, nėra visiškai aišku, kokiuose civiliniuose teisiniuose santykiuose fizinis asmuo yra veiksnus, neveiksnus ar ribotai veiksnus, kokiu pagrindu neveiksnus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinių asmenų sudaryti sandoriai būtų pripažįstami negaliojančiais. Jeigu leidžiama neveiksniam ar ribotai veiksniam tam tikroje srityje fiziniui asmeniui būti šeimos teisinių santykių subjektu, kuriuos gali reguliuoti skirtingi civilinės teisės

⁹³ 2015 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. 19609, IV skyrius 10 punktas.

⁹⁴ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 21-22.

⁹⁵ *Ibid*, p. 40-41.

⁹⁶ *Ibid*, p. 22.

pošakiai, vadinasi plačiaja prasme aiškinant neveiksnumo ar riboto veiksnio sritis, galima teigti, kad fizinis asmuo yra teisės subjektas beveik visuose civiliniuose teisiniuose santykiuose. Aiškiu sričių neatribojimu bylose dėl neveiksnaus ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais atveju, manytina, kad paliekama vietos piktnaudžiavimui neveiksnių ar ribotai veiksnio fizinių asmenų sritimis. Dėl per plataus sričių diferencijavimo, nėra aiškios tiek neveiksnaus ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens teisinio subjektiškumo ribos, tiek globėjo, rūpintojo kompetencijos ribos. Teisinėje praktikoje galimos situacijos, kai teisme bus keliamas klausimas dėl globėjo, rūpintojo kompetencijos ribų viršijimo. Kita vertus, negalima aiškinti sričių plečiamai.⁹⁷

2.3. Teismo psichiatrijos ekspertizė – kaip *prima facie* įrodymas neveiksnių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo bylose

Ne visi psichikos sutrikimai yra pastebimi plika akimi, todėl vien remiantis faktinėmis bylos aplinkybėmis negalima nustatyti, ar fizinis asmuo sandorio sudarymo metu buvo neveiksnius – negalintis suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti. Siekiant nustatyti materialiąją tiesą neveiksnių ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinių asmenų sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose, esminis civilinės bylos dalykas yra įvertinti fizinio asmens psichinę būklę, nustatyti, ar fizinis asmuo sandorio sudarymo metu suprato ir galėjo suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Pastariesiems faktams išsiaiškinti teismui iškyla būtinybė panaudoti specialias mokslo, technikos, ypač medicinos žinias.⁹⁸ Teismo ekspertizės būtinybę ir svarbą fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje bylose nurodoma tiek teisės doktrinoje,⁹⁹ tiek teismų praktikoje.¹⁰⁰ Taigi teismo ekspertizės išvada – tai įrodinėjimo priemonė, kuria manytina, tiksliausiai nustatomas fizinio asmens neveiksnumas ar ribotas veiksnio, lemiantis neveiksnaus ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimą.

⁹⁷ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 9 – 743, 212 straipsnis 1 dalis.

⁹⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas: Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 411.

¹⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje S. B., L. G. v. R. N., Nr.2A-688/2014*.

Teismo ekspertizė, atsižvelgiant į byloje dalyvaujančių asmenų nuomonę, tai išimtinai¹⁰¹ teismo¹⁰² skiriama įrodinėjimo priemonė, kuria nustatinėjamas asmens psichikos ligos ar silpnaprotystės faktas.¹⁰³ Kadangi vien ligos fakto neužtenka neveiknumui nustatyti,¹⁰⁴ teismo ekspertizė taip pat nustatinėjama, ar fizinis asmuo gali/galėjo suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Jeigu teismo ekspertizės išvadoje nurodyta, kad fizinis asmuo serga psichine liga ar yra silpnaprotis, dar nereiškia, kad fizinis asmuo negali suvokti savo veiksmų esmės, jų valdyti. Tik jeigu tenkinamos abi sąlygos egzistuoja pagrįstas pagrindas teismui pripažinti fizinį asmenį neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje.¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad kai nagrinėjama civilinė byla dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu remiantis *de facto* neveiknumu, yra vertinamas sandorio turinys bei fizinio asmens būseną, egzistavusią sandorio sudarymo metu. Fizinio asmens būseną gali patvirtinti teismo psichiatrijos ekspertizė.¹⁰⁶

Teismo ekspertizė fizinis asmuo, turintis specialių žinių – psichiatrijos ekspertas, atsako į teismo užduotus fakto klausimus bei atlieka fizinio asmens psichinės būklės tyrimus. Teismo ekspertizė nėra analizuojami teisės klausimai. Teisės aiškinimo kompetencija paliekama teismams.¹⁰⁷ Teismas gali skirti tiek pavienį teismo ekspertą, tiek įgalioti ekspertizės įstaigą.¹⁰⁸ Esminis skirtumas, kad pirmuoju atveju teismo nutartyje yra nurodomas konkretus ekspertas, o antruoju atveju – teismo nutartyje nurodoma ekspertizės įstaiga, ir tik ekspertizės įstaigos vadovui paskyrus ekspertą yra sužinomas konkretus ekspertas.¹⁰⁹

Analizuojant teismo ekspertizę, svarbu aptarti teismo ekspertizės ir socialinio darbuotojo išvados dėl asmens gebėjimų nustatymo santykį, nes įstatyme pateikiama tik nuoroda, teigianti, kad kartu su pareiškimu dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje turi būti pridėta socialinio darbuotojo išvada. Kaip minėta anksčiau, teismo ekspertizė yra nustatinėjamas specialių žinių reikalaujantis

¹⁰¹ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 73.

¹⁰² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 9 – 743, 212 straipsnis 1 dalis.

¹⁰³ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 36.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 37.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. V. v. S. V., Nr. 3K-3-443/2010, kat. 21.4.2.3; 34.4.1; 114.1; 114.9.6.2; 114.11; 123.3.*

¹⁰⁷ VALANČIUS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 72.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 73.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 73.

faktas, ir teismo ekspertize nustatomi du atvejai: arba nustatoma fizinio asmens psichinė liga ir negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, arba paneigiami tokie faktai.

Socialinio darbuotojo išvada, tai socialinio darbuotojo analizė, kurioje nustatoma, kaip fizinio asmens psichinė liga ir negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti pasireiškia įgyvendinant savo teises, pareigas konkrečiose gyvenimo srityse. Teismo ekspertize ir socialinio darbuotojo išvada yra nustatinėjami skirtingi dalykai. Teismo ekspertize sprendžiamas psichinės ligos ar silpnaprotystės, ir negalėjimo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, klausimas, tuo tarpu socialinio darbuotojo išvada – diferencijuojamas fizinio asmens veiksnumas ar ribotas veiksnumas srityse. Procesu koncentracijos ir ekonomiškumo principas reikalauja, kad civilinės bylos būtų nagrinėjamos greitai, ekonomiškai, tačiau teisingai.¹¹⁰ Kol nėra nustatyta fizinio asmens psichinė liga ir fizinio asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, tol nėra pagrindo fiziniams asmenims, nurodytiems Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.10 straipsnio 4 dalyje, inicijuoti prašymą teismui, o teismui paskirti socialinę išvadą. Teisinėje praktikoje galimi atvejai, kad teismo ekspertizės išvada bus nustatyta, kad fizinis asmuo yra absoliučiai veiksnus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad socialinio darbuotojo išvada yra teismo ekspertizę papildanti, tačiau neprivaloma procedūra neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose.

Pripažįstama, kad jokie įrodymai teismui nėra privalomi, neturi iš anksto nustatytos galios, išskyrus oficialiuosius įrodymus (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 straipsnis), kuriems suteikiama *prima facie* galia. Visi įrodymai yra vertinami pagal teismo vidinį įsitikinimą, kuris pagrįstas visiškai, objektyviai, išsamiai ištyrus byloje esančius įrodymus.¹¹¹ Teismo ekspertizės išvada kaip oficialus valstybės ar savivaldybės išduotas dokumentas yra *prima facie* įrodymas sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalies prasme. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išaiškinęs, kad dėl teismo ekspertizės prigimties ir gavimo aplinkybių yra paprastai laikomi labiau patikimais įrodymais, nei kiti duomenys.¹¹² Tačiau teismas pažymėjo, kad bet kuriuo atveju vertinant teismo ekspertizę būtina ją įvertinti pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 185 straipsnio įrodymų vertinimo taisyklės. Teismo ekspertize negalima vadovautis akiai, teismui yra būtina įvertinti visus įrodymus, kurie patvirtintų ar paneigtų teismo

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 9 – 743, 7 straipsnis.

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje B. M. v. AB „Šiaulių bankas“, Nr. e2A-436-186/2016.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. E. N., Nr. 3K-3-163/2010, kat. 114.9.6.1; 114.9.6.2; 114.11.

ekspertizės akte ir išvadoje esančias aplinkybes, o atliekant vertinimą būtina atsižvelgti į tų įrodymų tikslumą, detalumą, išsamumą, patikimumą, prigimtį ir kitas svarbias aplinkybes, kurios sudaro pagrindą eksperto išvadą vertinti kaip patikimą įrodymą. Jeigu kyla abejonų dėl teismo ekspertizės, teismas privalo ja nesivadovauti.¹¹³ Taip pat, jeigu teismui kyla abejonų dėl teismo ekspertizės išvados patikimumo, teismui suteikiam teisė skirti pakartotinę ekspertizę.¹¹⁴ Ekspertui pažeidus įstatyme nustatytas pareigas skiriama atsakomybė nuo baudos iki laisvės atėmimo iki dvejų metų.¹¹⁵

Esant teismo ekspertizei, kurioje fizinis asmuo pripažįstamas neveiksniu tam tikroje srityje, jeigu sandoris buvo sudarytas toje srityje, ir nesant aplinkybių, kad teismo ekspertizė neteisėta, yra pakankamai įrodymų nustatyti materialiąją tiesą pripažįstant sandorį negaliojančiu. Tačiau pažymėtina tai, kad nors teismo psichiatrijos ekspertizė yra *prima facie* įrodymas neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose, dar nereiškia, kad teismo psichiatrijos ekspertizės turėjimas apie psichinės ligos egzistavimą bei negalėjimą suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti dar savaime nereiškia teisinio veiksnumo neturėjimą. Kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, svarbu atkreipti dėmesį į negalėjimo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti mastą, pobūdį. Negalėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti turi būti tokio pobūdžio ar masto, kad pateisintų galimybę atimti iš fizinio asmens galimybę sudaryti sprendimus savarankiškai.¹¹⁶ Taigi, manytina, kad socialinio darbuotojo išvada yra ne ką svarbesnis įrodymas sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose.

Teismo ekspertizė kaip *prima facie* įrodymu yra laikomas tik teismo nutartimi paskirta teismo psichiatrijos ekspertizė.¹¹⁷ Bet kuriuo atveju, tai nereiškia, kad dalyvaujančių byloje asmenų paskirta ekspertizės išvada nėra laikoma įrodymu, į kurią teismas neprivalo atsižvelgti. Dalyvaujančių byloje asmenų pateikta ekspertizė yra laikomas įrodomąja priemone, turinčia rašytinio įrodymo teisinę galią.¹¹⁸ Ekspertizėje įrodytos aplinkybės yra laikomos visiškai įrodytomis, nebent bus paneigtos kitais byloje

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje D. Č., D. D. v. UAB „Skaidula“, VĮ Registrų centras, Vilniaus rajono savivaldybės administracija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės administracija, Nr. 3K-3-396/2011, kat. 22.4; 30.4.1; 30.5.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 9 – 743, 219 straipsnis.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1968, 233 straipsnis 1 dalis.

¹¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 24 d. sprendimas *Winterwerp v. Nyderlandai* byloje, Nr. 6301/73.

¹¹⁷ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005. p. 78.

¹¹⁸ *Ibid*, p. 87.

esančiais įrodymais, išskyrus liudytojų parodymus.¹¹⁹ Teismo psichiatrijos ekspertize nustatius, kad fizinis asmuo sandorio sudarymo metu negalėjo suprasti savo veiksmų esmės tam tikroje srityje ir jų valdyti, yra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu.

¹¹⁹ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005. p. 51.

3. Ribotai veiksnų fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimas negaliojančiais

3.1. Pagalbos priimant sprendimus sutarties reikšmė

2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnis įpareigoja valstybes nares užtikrinti galimybę neveiksniams ar ribotai veiksniams fiziniams asmenims pasinaudoti pagalba, jeigu ji reikalinga įgyvendinant savo civilinį teisinį veiksnumą.¹²⁰ Nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojęs veiksnumo ribojimo institutas įtvirtina naują pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo koncepciją,¹²¹ skirtą padėti neveiksniams ar ribotai veiksniam tam tikroje srityje fiziniam asmeniui priimti sprendimus, jeigu fiziniam asmeniui iškyta sunkumų tinkamai įgyvendinti savo civilinį teisinį veiksnumą.¹²² Pagal šią koncepciją atsiranda galimybė fiziniams asmenims suteikti pagalbą dviem būdais: išankstiniu nurodymu ir pagalbos priimant sprendimus sutartimi. Pirmuoju pagalbos būdu – išankstiniu nurodymu, veiksnus fizinis asmuo išreiškia savo valią į ateitį, nurodydamas, kaip bus tvarkomi vieni ar kiti turtiniai, neturtiniai klausimai, jeigu fizinis asmuo ateityje taptų neveiksnius ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje.¹²³ Tuo tarpu antrasis pagalbos būdas – pagalbos priimant sprendimus sutartis, dėl pakankamo norminio reguliavimo neaiškumo, įveda problematiką teisinėje praktikoje, todėl toliau aptariamas detalčiau.

Pagalbos priimant sprendimus sutarties esmė – fiziniam asmeniui, kuris yra absoliučiai veiksnus arba išsaugojęs veiksnumą tik tam tikroje srityje, padėti priimti sprendimus vienais ar kitais gyvenimo klausimais. Pagalbą priimant sprendimus gali įtakoti įvairios gyvenimo situacijos, pavyzdžiui, fizinis asmuo gali būti sulaukęs amžiaus, kai jam pačiam yra sunku priimti sprendimus, taip pat įtakoti liga.¹²⁴ Pagalbos priimant sprendimus sutarties sudarymo sąrašas nėra baigtinis. Pagalbos priimant sprendimus sutarties sudarymą gali lemti nuo fizinės negalios iki nežymaus psichinio sutrikimo egzistavimo, dėl kurių fizinis asmuo geba suprasti savo veiksmų esmę, juos valdyti, tačiau nėra pagrindo fizinį asmenį pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje.¹²⁵

¹²⁰ 2008 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 71-3561, 12 straipsnis.

¹²¹ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.1371 straipsnis 1 dalis.

¹²⁴ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.279¹ straipsnis 1 dalis.

Esant sudarytai pagalbos priimant sprendimus sutarčiai, pagalbos teikėjas pagalbos gavėjui padeda intelektualiai priimti sprendimus vienais ar kitais gyvenimo klausimais.¹²⁶ Tačiau pagalbos gavėjas priima galutinius sprendimus pats ir už sudarytus sandorius atsako asmeniškai.¹²⁷ Vadinasi pagalbos priimant sprendimus sutartis yra laikoma savanoriško pobūdžio sutartimi: <...gali raštu sudaryti sutartį...>, pats fizinis asmuo nusprendžia, ar yra poreikis sudaryti pagalbos priimant sutartį. Pagal pagalbos priimant sprendimus sutartį fizinis asmuo sudaro sutartį su konkrečiu veiksniu, pilnamečiu fiziniu asmeniu, kuriuo jis pasitiki.¹²⁸

Pagalbos priimant sprendimus sutartis yra laikoma dvišaliu sandoriu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.63 straipsnio 6 dalies prasme, todėl pagalbos priimant sprendimus sutarčiai yra reikalinga sandorio šalių suderinta valia. Fizinį asmenį pripažinus neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, sandoriai toje srityje yra sudaromi globėjo, ar turint rūpintojo sutikimą.¹²⁹ Kai sandoriai sudaromi be globėjo ar nesant rūpintojo sutikimo tam tikroje srityje, sandoriai yra laikomi negaliojančiais.¹³⁰ Lingvistiškai aiškinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.279¹ straipsnio 1 dalį, atrodytų, kad įstatymo norma suteikia teisę sudaryti pagalbos priimant sprendimus sutartį ir neveiksniui ar ribotai veiksniui tam tikroje srityje fiziniui asmeniui. Tačiau aiškinant teisės normas sistemiškai, jeigu egzistuotų aptartas teisės normos aiškinimas, kai neveiksnius ar ribotai veiksnus fizinis asmuo pats sudaro pagalbos priimant sprendimus sutartis, neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryta pagalbos priimant sprendimus sutartis kaip sandoris būtų laikoma negaliojančia pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.84 arba 1.85 straipsnius. Tokiu atveju būtų paneigiamas faktas, kad neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas, rūpintojas. Darytina išvada, kad sudaryti pagalbos priimant sprendimus sutartis yra leidžiama trims veiksnioms subjektų kategorijoms: pilnamečiui veiksniui fiziniui asmeniui, neveiksniui ar ribotai veiksniui tam tikroje srityje fiziniui asmeniui srityje, kurioje fizinis asmuo yra išsaugojęs veiksnumą.¹³¹

Teisiniu pagalbos priimant sprendimus sutarties reguliavimu, įstatymas išskiria dvi subjektų grupes – notarus ir konsulinius pareigūnus, atliekančius dvejopas funkcijas. Pirma, notaras ir konsulinis pareigūnas tvirtina pagalbos priimant sprendimus sutartis

¹²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.279¹ straipsnis 1 dalis.

¹²⁷ *Ibid*, 3.279² straipsnis 1 dalis.

¹²⁸ *Ibid*, 3.279¹ straipsnis 1 dalis.

¹²⁹ *Ibid*, 3.240 straipsnis 2,3 dalis.

¹³⁰ *Ibid*, 1.84 straipsnis 2 dalis, 1.85 straipsnis 1 dalis.

¹³¹ *Ibid*, 3.279¹ straipsnis 1 dalis.

notariškai,¹³² antra, abu subjektai privalo įregistruoti pagalbos priimant sprendimus sutartį Neveiksnių ir ribotai veiksnių fizinių asmenų registre.¹³³ Pastarosios funkcijos netiesiogiai nustatytos Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 19 punkte kaip patenkančios tarp „*kitų įstatymų nustatytų funkcijų vykdymo*“.

Pagalbos priimant sprendimus sutartis privalo būti išviešinta.¹³⁴ Kitu atveju, viešajame registre neįregistravus pagalbos priimant sprendimus sutarties, pagalbos gavėjas negalėtų remtis pagalbos priimant sprendimus sutartimi prieš trečiuosius asmenis ir sutarties sudarymo faktą įrodinėti kitais įrodymais.¹³⁵ Negalint remtis kitais įrodymais, būtų neįmanoma įrodyti pagalbos priimant sprendimus sutarties sudarymo fakto, todėl tokiu reguliavimu yra labai apsunkinama pagalbos gavėjo padėtis. Kyla klausimas, kas turėtų atsakyti už neigiamų teisinių pasekmių atsiradimą pagalbos gavėjui. Fizinis asmuo atsako tik už tuos veiksmus, kuriuos lėmė jo kaltė (išskyrus atvejus, kai atsakomybė atsiranda be kaltės).¹³⁶ Pagalbos gavėjui ir pagalbos davėjui nėra nustatyta įstatyminė pareiga išviešinti pagalbos priimant sprendimus sandorį. Perkeliant pagalbos priimant sprendimus sutarties registravimo pareigą ne sandorio šalims, manytina, kad paneigiama pati teisinės registracijos funkcija.

Notarui ir konsuliniam pareigūnui kyla įstatyminė pareiga įregistruoti sandorius „*pagalbos priimant sprendimus ar jos pakeitimams įregistruoti reikalingus duomenis Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registruoti pateikia šią sutartį ar jos pakeitimus patvirtinęs notaras ar konsulinis pareigūnas <...>*“.¹³⁷ Notaro ir konsulinio pareigūno pareigos neatlikimas ar netinkamas atlikimas lemtų neigiamų teisinių padarinių atsiradimą fiziniam asmeniui, sudariusiam pagalbos priimant sprendimus sutartį. Notaro profesinės veiklos specifika lemia didesnius atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimus, todėl notarai atsako net už lengviausią kaltės formą, t.y. nepakankamą atidumą ir klaidą.¹³⁸ Notarui kyla profesinė atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 ir 16 straipsnius.¹³⁹ Analizuojant notaro civilinę atsakomybę, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendęs bylą dėl notaro atsakomybės teikiant notarines

¹³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.279¹ straipsnis 2 dalis.

¹³³ 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro reorganizavimo ir neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592, 13 punktas.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.279¹ straipsnis 2 dalis.

¹³⁵ *Ibid*, 1.75 straipsnis 2 dalis.

¹³⁶ *Ibid*, 6.248 straipsnis 1 dalis.

¹³⁷ *Ibid*, 3.279¹ straipsnis.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. sausio 21 d. sprendimas civilinėje byloje J. S., I. Z. v. Klaipėdos m. 7-ojo notarų biuro notarė V. J. M., AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-11/2004, kat. 39.2.3.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 1 – 2882, 2 straipsnis, 16 straipsnis.

paslaugas nuosavybės teisės į gyvenamąjį būstą perleidimo atveju, išskyrė tokius esminius momentus:

1. Notaras turi pareigą pagal Lietuvos Respublikos notariato 1 straipsnio ir 2 straipsnio 1 dalį užtikrinti fizinių ir juridinių asmenų, bei valstybės teisėtų interesų apsaugą, imtis priemonių, kad nebūtų sudaromi neteisėti sandoriai.
2. Jeigu buto pirkimo–pardavimo sandoris yra sudaromas neįvykdžius įstatymo nustatytų sąlygų jam sudaryti, tokiu būdu yra pažeidžiami trečiųjų asmenų interesai, todėl notarams kyla pareiga imtis priemonių užtikrinant, kad tokie sandoriai neatsirastų civilinėje apyvartoje.
3. Notaras privalo ne tik formaliai patvirtinti sandorį, bet išnaudoti jam įstatymu suteiktas teises, kad galėtų tinkamai atlikti jam paskirtas funkcijas.¹⁴⁰

Pagal aptartą teismų praktiką, vadinasi fiziniam asmeniui, kuris sudarė pagalbos priimant sprendimus sutartį, užtektų įrodyti, kad jis tinkamai įvykdė savo pareigą – kreipėsi į notarą dėl notarinės formos pagalbos priimant sprendimus sutarčiai. Notaro veiksmų atžvilgiu reikėtų įvertinti, ar jis atliko savo pareigą.

Aptartinas ir konsulinių pareigūnų funkcijų specifiškumas pagalbos priimant sprendimus sutarties kontekste. Konsuliniai pareigūnai – tai fiziniai asmenys, kuriems pavesta atlikti konsulines funkcijas.¹⁴¹ Analizuojamos temos kontekste aktualiausia konsulinio pareigūno funkcija – notarinių, civilinės registracijos ir panašių veiksmų atlikimas, taip pat atskiros administracinės funkcijos, atliekamos kiek tai neprieštarauja priimančios valstybės įstatymams.¹⁴² Teisės doktrinoje išskiriama, kad konsuliniai pareigūnai, vykdydami notarinius veiksmus, pagrinde vadovaujasi Lietuvos Respublikos notariato įstatymu.¹⁴³

Konsuliniams pareigūnams, kaip ir notarams, tenka pareiga užtikrinti, kad civilinėje apyvartoje neatsirastų neteisėtų sandorių. Konsulinių pareigūnų ir notarų atliekamų notarinių veiksmų teisinės pasekmės yra tapačios.¹⁴⁴ Konsuliniai pareigūnai atliekant notarinius veiksmus gali sukelti materialinės žalos, todėl konsuliniai pareigūnai, atliekantys notarinius veiksmus, kaip ir notarai,¹⁴⁵ privalo draustis civilinės atsakomybės

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 16 d. sprendimas civilinėje byloje, Nr. 3K-3-486/2013, kat. 93.2.6; 101; 114.11; 128.20.

¹⁴¹ 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2456, 1 straipsnis d) dalis.

¹⁴² *Ibid*, 5 straipsnis f) dalis.

¹⁴³ PETRAUSKAS, Zenonas. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 256.

¹⁴⁴ *Ibid*, p. 257.

¹⁴⁵ PETRAUSKAS, Zenonas. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 259.

draudimu¹⁴⁶ (civilinės atsakomybės draudimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras¹⁴⁷). Vadinasi konsulinių pareigūnų civilinės atsakomybės atsiradimui taikomos analogiškos notaro civilinės atsakomybės teisės normos.

Neveiksnių ar ribotai veikusių fizinių asmenų registro teikėjais yra pripažįstamos trys subjektų kategorijos: notarai, konsuliniai pareigūnai, teismas. Kritikuotinas teismo, kaip Neveiksnių ir ribotai veikusių fizinių asmenų registro teikėjo,¹⁴⁸ nepagrįstas išskyrimas. Teismui pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.279¹ straipsnį nesuteikiama pareiga ir teisė tvirtinti ir registruoti pagalbos priimant sprendimus sutartis. Pavyzdžiui, teisinėje praktikoje galimos situacijos, kuomet teisme yra pradėta civilinė byla dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje. Teismas civilinėse bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai turi būti aktyvus.¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad teismą, kaip ir bet kurią kitą valstybės instituciją, vykdančią tiesiogiai priskirtas tiesiogines funkcijas, kurių metu susidūrus su psichinę negalią galimai turinčiu ir dėl to valstybės globos galimai reikalaujančiu fiziniu asmeniu, nereiškia, kad nesaisto pareigos.¹⁵⁰ Teismui priėmus sprendimą, kad fizinis asmuo yra neveiksnius tik tam tikrose srityse, fiziniam asmeniui gali reikėti pagalbos priimant sprendimus srityse, kuriose fizinis asmuo išsaugo savo veiksnumą. Valstybė turi pareigą globoti fizinius asmenis, turinčius psichinę negalią.¹⁵¹ Nesant specialaus teisinio reguliavimo, reglamentuojančio teismo teisę ir pareigą tvirtinti ir registruoti pagalbos priimant sprendimus sutartis, manytina, kad teismas turi būti aktyvus, todėl tvirtinti ir registruoti pagalbos priimant sprendimus sutartis, kad būtų užtikrintas viešasis,¹⁵² privatus interesas, įgyvendintas teisingumas.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos konsulinis statusas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 1 – 886, 12 straipsnis 3 dalis.

¹⁴⁷ PETRAUSKAS, Zenonas. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 259.

¹⁴⁸ 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro reorganizavimo ir Neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592, 24 straipsnis.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama“, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje dėl M. P. pripažinimo veiksnium, Nr. 3K-3-224/2013, kat. 26.3; 114.9.6; 114.11 (S).

3.2. Ribotai veiksnus fizinio asmens ir jo rūpintojo atsakomybės ribos

Nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojusiu veiksnus ribojimo teisiniu reguliavimu, ribotą veiksnus lemia nebe piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotikais, kitomis narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis. Riboto veiksnus sąrašas yra praplečiamas iš piktnaudžiavimo alkoholinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis į psichinį sutrikimą. Pavyzdžiui, psichiniams sutrikimams yra priskiriama demencija sergant Alzheimeriu,¹⁵³ kraujagyslių demencijos,¹⁵⁴ Organinis amnezinis sindromas,¹⁵⁵ nesusijęs su alkoholio arba kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, Delyras,¹⁵⁶ nesusijęs su alkoholiu ir kitomis psichoaktyviosiomis medžiagomis, psichikos sutrikimai dėl galvos smegenų pažeidimo, disfunkcijos ir somatinės ligos, psichikos ir elgesio sutrikimai dėl alkoholio vartojimo, kita.¹⁵⁷ Vadinasi ribotą veiksnus lemia psichinis sutrikimas, atsirandantis dėl piktnaudžiavimo alkoholinėmis, narkotinėmis, kitomis narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis, bet ir kiti veiksniai – įvairūs sveikatos sutrikimai, kuriais paveikiama fizinio asmens psichika.

Teismui nustačius pagrindą, kad fizinis asmuo turi psichinį sutrikimą, dėl kurio supranta ar gali suprasti savo veiksmų esmę, juos valdyti, tačiau yra tikimybė, kad fizinis asmuo naudosis įstatymo suteiktomis turtinėmis teisėmis neadekvačiai,¹⁵⁸ teismas fizinį asmenį pripažįsta ribotai veiksnus, nurodo sritis, kuriose fizinis asmuo pripažįstamas ribotai veiksnus, bei ribotai veiksnus fizinio asmens atžvilgiu paskiria rūpybą.¹⁵⁹ Pagal rūpybos institutą, teismo nurodytose srityse ribose ribotai veiksnus fizinis asmuo

¹⁵³ *Alzheimerio (Alzheimer) liga* – nežinomos etiologijos pirminė degeneracinė smegenų liga, kuriai būdingi saviti neurologiniai ir neurocheminiai pakitimai. Jos pradžia dažniausiai nepastebima, eiga lėta, kelerius metus nuosekliai progresuojanti.

¹⁵⁴ *Kraujagyslių demencija* – demencija yra smegenų infarkto, sukulto kraujagyslinio susirgimo, pavyzdžiui, hipertoninės ligos, rezultatas. Infarktai paprastai būna maži, bet jų efektai kumuliuojasi. Paprastai prasideda vyresniame amžiuje.

¹⁵⁵ *Organinis amnezinis sindromas* – sindromas, kai dominuoja didelis atminties sutrikimas neseniai ir seniai buvusiems įvykiams. Nors išlikęs sugebėjimas pakartoti, sugebėjimas išmokyti naują medžiagą yra gerokai pablogėjęs, nebesiorientuojama laike. Gali būti konfabuliacijų, tačiau suvokimas ir kitos kognityvinės funkcijos, tarp jų ir intelektas, paprastai išlieka nepakenktos. Prognozė nulemia esančio pažeidimo eiga.

¹⁵⁶ *Delyras* – etiologiškai nespecifiškas organinis smegenų funkcijos sutrikimo sindromas, apibūdinamas kartu pasireiškiančiais sąmonės ir dėmesio, suvokimo, mąstymo, atminties, psichomotorinio elgesio, emocijų bei miego ir budrumo ciklo sutrikimais. Sindromo trukmė gali būti įvairi, o simptomų išraiška svyruoti nuo lengvo iki labai sunkaus.

¹⁵⁷ Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacija, dešimtas pataisytas ir papildytas leidimas, Australijos modifikacija (TLK-10-AM) – Sisteminis ligų sąrašas [interaktyvus; žiūrėta: 2017 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/5skyrius.html>>.

¹⁵⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.11 straipsnis 1 dalis.

sandorius sudaro turėdamas rūpintojo sutikimą.¹⁶⁰ Ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo be rūpintojo sutikimo gali sudaryti tik smulkius buitinius sandorius, tokius kaip, maisto prekių, drabužių įsigijimas,¹⁶¹ nepaisant to, kad jo veiksnumas yra apribotas tam tikroje srityje. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.240 straipsnis nurodo, kad rūpintojas yra laikomas atstovu pagal įstatymą,¹⁶² tačiau rūpintojas nesudaro sandorių ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens vardu. Rūpintojas tik patvirtinta sandorius, po to, kai ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sudarė sandorį.¹⁶³ Kyla klausimas, kokie teisiniai santykiai sieja ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinį asmenį ir rūpintoją. Rūpybos institute galima išvelgti atstovavimo teisinių santykių požymių, tačiau, ar teisinga teigti, kad tarp šalių susiklosto atstovavimo teisiniai santykiai. Taip pat kyla klausimas kokia rūpintojo atsakomybė už ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytus sandorius, kurie vėliau pripažįstami negaliojančiais. Dėl teisinių santykių atribojimo problematikos yra būtina aptarti, koks ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens ir rūpintojo atsakomybės santykis, kai ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu, todėl, kad rūpintojas patvirtino sandorį, kuris prieštarauja ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens teisėms ir teisėtiems interesams, arba ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sudarė sandorį be rūpintojo sutikimo.

Rūpybos instituto paskirtis – saugoti ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens interesus patvirtinant ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sandorių sudarymą srityse, kuriose rūpintinis yra pripažįstamas ribotai veiksniumi.¹⁶⁴ Taip pat rūpyba dažnai apima ir turto rūpybą (paprastai sutampa su rūpyba,¹⁶⁵ tačiau esant poreikiui, galima skirti ir atskirą turto administratorių¹⁶⁶). Rūpintoju gali būti skiriamas, arba veiksnus fizinis asmuo, arba globos (rūpybos) funkcijas atliekanti gydymo, auklėjimo ar globos (rūpybos) institucija.¹⁶⁷ Remiantis pateikta rūpybos samprata galima išskirti tokius rūpybą nuo atstovavimo teisinių santykių kvalifikuojančius požymius:

1. *Ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sandorius sudaro savo vardu.*

Ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sandorius sudaro ne kieno

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.240 straipsnis 3 dalis.

¹⁶¹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

¹⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.239 straipsnis 1 dalis.

¹⁶³ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 380.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.240 straipsnis, 1, 3 dalis.

¹⁶⁵ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. birželio 11 d. sprendimas civilinėje byloje dėl rūpybos nustatymo ir rūpintojo paskyrimo T. S., Nr. 2S-1549-601/2014*.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.239 straipsnis 2 dalis.

¹⁶⁷ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. birželio 11 d. sprendimas civilinėje byloje dėl rūpybos nustatymo ir rūpintojo paskyrimo T. S., Nr. 2S-1549-601/2014*.

nors kito, ne rūpintojo, o savo vardu.¹⁶⁸ Tai reiškia, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo nesuteikia teisės rūpintojui sudaryti sandorį jo vardu. Kai tarp šalių susiklosto atstovavimo teisiniai santykiai, atstovaujamas suteikia atstovui teisę sudaryti sandorį jo vardu. Atstovavimo teisiniais santykiais atstovo sudarytas sandoris sukuria, pakeičia, panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas,¹⁶⁹ išskyrus atvejus, kai atstovas viršija savo kompetenciją.¹⁷⁰

2. *Ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo pats išreiškia savo valią.* Kaip minėta anksčiau, ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo pats priima sprendimą dėl sandorio sudarymo, pats jį sudaro. Taip ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo išreiškia savo valią, o rūpintojas tokį sandorį tik patvirtina. Rūpintojas duodamas sutikimą dėl sandorio sudarymo, neišreiškia savo valios. Rūpintojas tik patvirtina, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo išreiškia savo valią sudarydamas atitinkamą sandorį.¹⁷¹
3. Tarp rūpintojo, ribotai veiksnus tam tikroje srityje, ir trečiojo asmens, kaip ir atstovavimo teisiniuose santykiuose, taip pat *susiklosto trejopo pobūdžio teisiniai santykiai.* Rūpintojo sandorio patvirtinimas nulemia teisinių santykių tarp ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens ir trečiojo asmens susiklostymą.
4. *Rūpintojas veikia ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens interesais.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.238 straipsnio 1 dalyje, 3.244 straipsnyje įtvirtinta rūpintojo pareiga veikti ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens interesais.

Išanalizavus rūpybą kvalifikuojančius požymius, pritartina teisės doktrinai, kad rūpybos institutu nesusiklosto atstovavimo teisiniai santykiai.¹⁷² Kadangi tarp rūpintinio ir jo rūpintojo nesusiklosto atstovavimo teisiniai santykiai, ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sandoriams ir/ar pripažintiems negaliojančiais sandoriams netaikomos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.133 straipsnio – atstovavimo teisinių santykių nuostatos, kurios reglamentuoja teises pasekmes, kai sandoris sudarytas per atstovą.

Lietuvos Respublikos 1.85 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad rūpintinio sudarytas sandoris be rūpintojo sutikimo teismo tvarka gali būti pripažintas negaliojančiu. Taip pat

¹⁶⁸ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 380.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 2.133 straipsnis 1 dalis.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 2.133 straipsnis 6, 8 dalis.

¹⁷¹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 380.

¹⁷² *Ibid.*

galimos situacijos, kai ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris, nors ir sudarytas turint rūpintojo sutikimą, teismo tvarka bus pripažįstamas negaliojančiu kaip prieštaraujantis ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens teisėms ir teisėtiems interesams. Taigi sandorių pripažinimo negaliojančiais kontekste yra svarbus rūpintojo ir rūpintinio atsakomybės ribų klausimas. Būtina aptarti atvejus, rūpintinio ir rūpintojo atsakomybės ribas, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu ir yra padaroma žala tretiesiems asmenims, rūpintiniui.

Pripažįstama, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo sugeba suprasti savo veiksmus ir juos valdyti, todėl ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo už savo asmenines ir/ar sutartines prievoles atsako pats¹⁷³ bendraisiais pagrindais.¹⁷⁴ Vadinas ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris, sudarytas su rūpintojo sutikimu ir atitinkantis rūpintinio teises ir teisėtus interesus, yra asmeninė rūpintinio atsakomybė. Teisinėje praktikoje galimos situacijos, kai rūpintojo veiksmai, pavyzdžiui, rūpintojo piktnaudžiavimas pareigomis, lėmė sandorio pripažinimą negaliojančiu ir žalos atsiradimą tretiesiems asmenims, rūpintiniui. Analizuojant šiuo aspektu, būtina nustatyti, kokio pobūdžio pareigos susiklosto tarp rūpintojo ir rūpintinio – ar tai bendrosios rūpestingumo pareigos, ar fiduciarinės pareigos.

Fiduciariniai teisiniai santykiai egzistuoja ten, kur „*susiję su perduoto turto ar galių nelojalaus naudojimo rizika*“.¹⁷⁵ Skirtingai nei bendrojo rūpestingumo pareiga, į fiduciarinių pareigų apimtį patenka lojalumo pareiga. Pagal tai, esminis fiduciarinių pareigų ir bendrosios rūpestingumo pareigos atribojimo dalykas – nustatyti, ar tarp rūpintojo ir rūpintinio susiklostančiuose teisiniuose santykiuose kyla grėsmė naudoti nelojaliai perduotą turtą ar suteiktas galias, bei nustatyti, ar dėl susiklosčiusių santykių yra sukuriama specialios papildomos teisinės pareigos.¹⁷⁶ Lietuvoje fiduciarinės pareigos yra taikomos, tačiau ne retai tapatinamos su pasitikėjimu, asmeniniu santykių pobūdžiu, sąžiningumo principu.¹⁷⁷

Rūpintojo pareiga – apsaugoti ir ginti rūpintinio teises ir teisėtus interesus.¹⁷⁸ Remiantis išskirtais rūpybos požymiais galima teigti, kad rūpintojo elgesys suponuoja lojalų elgesį – elgtis išimtinai ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens

¹⁷³ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 6.268 straipsnis 3 dalis.

¹⁷⁵ DIDŽIULIS, Laurynas. Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. *Teisė*: 2014, t. 91, p. 95.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*, p. 94.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.239 straipsnis 1 dalis.

interesais, bet ir nesukelti situacijos, kuri sudarytų prielaidas nelojaliai elgesiui.¹⁷⁹ Vien skiriant globėją yra būtina atsižvelgti į jo moralines ir kitas savybes.¹⁸⁰ Dėl rūpybos pobūdžio, pavyzdžiui, galimybės tapti ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens turto rūpintoju, galimybės piktavališkai atsisakyti patvirtinti sandorį (rūpintojui nepatvirtinus sandorio, egzistuoja galimybė pripažinti sandorį negaliojančiu) arba patvirtinti sandorius, kurie akivaizdžiai nėra naudingi ribotai veiksniam tam tikroje srityje fiziniam asmeniui, gaunant naudos iš trečiosios šalies. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.91 straipsnio 1 dalyje taip pat įtvirtintas papildomas rūpintinio teisių gynimo būdas, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu dėl rūpintojo piktavališko susitarimo. Aiškinant sistemiškai teisės normas, manytina, kad įstatymo leidėjas suponuoja apie egzistuojantį fiduciarumo pobūdį rūpybos institute. Vadinasi rūpintojo pareigos priskiriamos fiduciarinėms pareigoms.

Nors ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo pats atsako už savo prievoles, tai nereiškia, kad nėra galimybės taikyti atsakomybės rūpintojui. Išanalizavus, kad rūpintoją ir ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinį asmenį sieja ne bendrojo rūpestingumo pareiga, o fiduciariniai santykiai, darytina išvada, kad rūpintojas atsako bendraisiais civilinės deliktinės atsakomybės pagrindais tiek už sandorių pripažinimą negaliojančiais, tiek už žalą atsiradusią trečiajam asmeniui, rūpintiniui, jeigu nustatomas piktnaudžiavimas rūpintojo pareigomis. Rūpintojo piktnaudžiavimas pareigomis yra vertinamas tarp rūpintinio ir rūpintojo susiklosčiusių fiduciarinių pareigų pažeidimu. Rūpintojo civilinės deliktinės atsakomybės atsiradimui reikėtų nustatyti tokias sąlygas: pirma, rūpintojo neteisėtus veiksmus – bet kokį minimalų fiduciarinių pareigų pažeidimą, antra, priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių, trečia, kaltę, ketvirta, žalą. Tuo tarpu kai sandoris sudarytas turint rūpintojo sutikimą ir nesant rūpintojo fiduciarinių pareigų pažeidimo, ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo už sudarytą sandorį atsako pats, įskaitant atvejus, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu.

¹⁷⁹ DIDŽIULIS, Laurynas. Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. *Teisė*: 2014, t. 91, p. 95 – 96.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.242 straipsnis 3 dalis.

3.3. Ribotai veiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo teisinės pasekmės

Istoriniame kontekste riboto veiksnio institutas atsirado dar Romėnų teisėje. Pagal Romėnų teisę buvo siekiama apsaugoti turto eikvotojus, todėl tokie fiziniai asmenys galėdavo sudaryti sandorius tik turint rūpintojo sutikimą.¹⁸¹ Riboto veiksnio instituto istorinė prigimtis lemia ir šių dienų instituto specifškumą. Kaip ne kartą minėta, ribotas veiksnys tam tikroje srityje nelemia fizinio asmens negalėjimo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti. Skirtingai nei neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens atveju, rūpintojas nepriima ir neįgyvendina sprendimų už ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinį asmenį, tai daro pats ribotai veiksnys tam tikroje srityje fizinis asmuo. Rūpybos institutu siekiama tų pačių tikslų kaip ir neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens globa – apsaugoti rūpintinio ir globotinio interesus, tačiau pastarieji institutai nėra tapatūs. Esminė rūpintojo pareiga – tvirtinti sandorius, kuriais rūpintojas pažymi, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo išreiškia savo valią, o ne sudaryti sandorius neveiksnaus fizinio asmens vardu kaip globos institute.¹⁸² Kai ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo srityje, kurioje nėra veiksnus, sudaro sandorį be rūpintojo sutikimo, toks sandoris yra pripažįstamas negaliojančiu ir sukeliančiu teisinės pasekmės. Taigi toliau aptariamos teisinės pasekmės, atsirandančios pripažinus ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytą sandorį negaliojančiu.

Ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra pripažįstamas negaliojančiu remiantis Lietuvos Respublikos 1.85 straipsnio 1 dalimi, kurio pagrindas – rūpintojo sutikimo nebuvimas, t.y. rūpintojas nepatvirtino, kad ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo išreiškia savo valią.¹⁸³ Skirtingai nuo neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens, ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens atsakomybė yra asmeninė, „*laikomasi nuomonės, kad ribotai veiksnus asmuo geba suvokti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti. Todėl rūpintojas už tokio asmens veiksmus neatsako.*“¹⁸⁴ Ribotą veiksnumą turinčio fizinio asmens be rūpintojo sutikimo sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu pagal rūpintojo ar prokuroro pareiškimą. Bet kuriuo atveju, rūpintojas savo sutikimą dėl tokio sandorio gali išreikšti vėliau ir

¹⁸¹ NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 93.

¹⁸² MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 380.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

patvirtinti sandorį po ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sandorio sudarymo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.79 straipsnis, 1.85 straipsnis).¹⁸⁵

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šalia ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio be rūpintojo sutikimo atvejo, Lietuvos Respublikos 1.85 straipsnyje yra įtvirtinamas antrasis teisinis pagrindas, pagal kurį sandoriai pripažįstami negaliojančiais – fizinio asmens nesinaudojant tam tikroje srityje pagalba sudarytas sandoris.¹⁸⁶ Pagalbos priimant sprendimus sutartis, kaip minėta anksčiau, yra savanoriška sutartis, kuri atsiranda sutarties pagrindu. Teisės normos struktūra yra grindžiama dispozityviu teisiniu reguliavimu:¹⁸⁷ <...gali raštu sudaryti sutartį...>, todėl pagalbos priimant sprendimus sutarties šalys gali pasirinkti, ar sudaryti pagalbos priimant sprendimus sutartį. Taip pat sutarčių laisvės principas leidžia nustatyti pagalbos priimant sutarties turinį.¹⁸⁸ Pagalbos priimant sprendimus sutartis yra sudaroma veiksnaus fizinio asmens. Kyla klausimas, koks pagalbos teikėjo statusas, ar pagalbos teikėjas pripažįstamas rūpintoju pagal sutartį.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.85 straipsnio reglamentuojamu reguliavimu atrodytų, kad įstatymų leidėjas tapatina pagalbos priimant sprendimus ir rūpybos institutą. Tačiau, pastarieji institutai nėra tapatūs institutai. Išskiriami tokie atribojimo požymiai: pirma, pagal teisinį subjektiškumą: rūpybos institute – fizinis asmuo pripažįstamas riboto veiksnio tam tikroje srityje, pagalbos priimant sprendimus sutartyje – pagalbos gavėjas yra absoliučiai veiksnus arba veiksnus tam tikrose srityse. Antra, pagal teisinio reguliavimo būdą: rūpybos institutas – imperatyvaus pobūdžio institutas, įsiteisėjus teismo sprendimui dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksniu tam tikroje srityje, rūpintojas be specialaus pavedimo tampa atstovu pagal įstatymą,¹⁸⁹ nesant rūpintojo sutikimo – sukeliama sandorio pripažinimo negaliojančiu teisiniai padariniai, tuo tarpu pagalbos priimant sprendimus sutartis – dispozityvaus pobūdžio, fizinis asmuo pats pasirenka elgesio modelį, sudaryti pagalbos priimant sprendimus sutartį, ar ne, ar pasinaudoti pagalba priimant sprendimą, ar pasinaudoti pagalbos teikėjo intelektualiais sprendimais. Įstatymas ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens, pagalbos gavėjo atžvilgiu vienodai reglamentuoja: pirma, asmeninę atsakomybę, antra, tarp rūpintojo ir ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens, pagalbos teikėjo ir pagalbos gavėjo susiklosto fiduciariniai santykiai.

¹⁸⁵ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.85 straipsnis.

¹⁸⁷ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 197.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 6.156 straipsnis.

¹⁸⁹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 384.

Pripažinus ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytą sandorį be globėjo sutikimo negaliojančiu, taikomi analogiški teisiniai padariniai kaip ir neveiksnių tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimui negaliojančiais.

4. Neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo teisinės pasekmės

Vienas iš sandorių negaliojimo tikslų – apsaugoti sąžiningų fizinių asmenų teisėtus interesus. Europos sutarčių teisės principas (angl. *Principles of European Contract Law*) – tarptautinio pobūdžio dokumentas, kuriame analizuojami klausimai susiję su sandorių negaliojimu. Tačiau šis dokumentas nereguliuoja restitucijos, daiktų perdavimo ir nuosavybės teisės perleidimo remiantis negaliojančiais sandoriais klausimo. Kadangi tokių klausimų nesprenžia Europos sutarčių teisės principai, kiekvienos valstybės nacionalinėje teisėje, tame tarpe ir Lietuvoje, yra plėtojami pastarieji klausimai.¹⁹⁰ Todėl toliau aptariami neveiksnių ir ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių negaliojimo teisinės pasekmės nacionalinėje teisėje.

4.1. Vienašalė v. dvišalė restitucija

Neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra laikomas negaliojančiu *ab initio*.¹⁹¹ Jeigu abi sandorio šalys atitiktų civilinio teisinio subjektiškumo reikalavimus, sandorio šalių reikalavimai kiltų iš prievolės,¹⁹² todėl analogiškai, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu, negaliojančio sandorio šalių teisės yra ginamos vadovaujantis prievolinėmis teisės normomis – restitucija. Restitucijos tikslas – atkurti pažeistas negaliojančio sandorio šalies teises kitai sandorio šaliai grąžinant tai, ką yra gavusi iš kitos negaliojančio sandorio šalies,¹⁹³ t.y. grąžinti negaliojančio sandorio šalis į ankstesnę padėtį (lot. *status quo ante*), kurioje jos buvo iki neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sandorio sudarymo.¹⁹⁴ Dėl veiksnio ribojimo instituto naujumo, šiuo metu teismų praktikoje nėra plačiai analizuoti klausimai susiję su restitucijos taikymu neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais. Todėl toliau aptariamas vienas iš pagrindinių neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje

¹⁹⁰ DAMBRAUSKAITĖ, Asta. Sandorių pripažinimo negaliojančiais daiktiniai teisiniai aspektai. *Justitia*: 2008, t. 37(29), p. 38.

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.80 straipsnis 2 dalis, 1.95 straipsnis 1 dalis.

¹⁹² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. BUAB „Action work“, Nr. 2A-2281-464/2012.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.80 straipsnis 2 dalis.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Star1 Airlines“ v. „Star Team Group“, M. L., Nr. 3K-3-250/2014, kat. 21.4.1.3; 41; 44.2 (S).

srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinių gynimo būdų – restitucija, jos taikymo ypatumai neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

Restitucija yra prievolinis, savarankiškas, pagrindinis, teisinis pažeistų teisių gynimo būdas,¹⁹⁵ kurio ištakos siekia klasikinės Romėnų teisės laikus.¹⁹⁶ Restitucijos institutas Lietuvos teisinėje sistemoje yra glaudžiai susijęs tiek su prievoline, tiek su daiktine teise, todėl restitucijos klausimai turėtų būti nagrinėjami kartu analizuojant prievolinę, daiktinę teisę, įskaitant restitucijos ir vindikacijos klausimus.¹⁹⁷ Pirmiausia, norint taikyti restituciją veiksnio ribojimo institute, būtina nustatyti restitucijos taikymo pagrindą – neveiksnaus ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio, kurio dalykas buvo gautas turtas, pripažinimą negaliojančiu *ab initio*.¹⁹⁸ Antra, norint taikyti restituciją, yra būtina nustatyti, ar restitucija kaip gynimo būdas galimas konkrečioje neveiksnaus ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu civilinėje byloje, nes kai nustatomas restitucijos taikymo pagrindas, ne visais atvejais restitucija bus taikoma. Teismui suteikiama diskrecinė teisė išimtiniais atvejais negaliojančio sandorio šalims netaikyti restitucijos kaip gynimo būdo, ar pakeisti restitucijos rūšį, jeigu teismas nustato, kad negaliojančio sandorio šalis grąžinus į pradinę padėtį būtų iškreipiama šalių pusiausvyra, restitucijos taikymas prieštarautų teisingumui.¹⁹⁹ Taip pat netinkamas civilinių teisių gynimo būdo, restitucijos rūšies pritaikymas, gali nepagrįstai ir nesąžiningai pabloginti vienos negaliojančio sandorio šalies padėtį, o kitos atitinkamai pagerinti.²⁰⁰

Pripažinus sandorį negaliojančiu restitucija kyla automatiškai.²⁰¹ Tačiau restitucija nėra mechaniškai taikomas institutas, nes taikant restituciją ir jos rūšį, visais atvejais

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos*, Nr. 3K-7-165/2012, kat. 21.4.1.1;21.6.

¹⁹⁶ DAMBRAUSKAITĖ, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 129.

MATBEEB, И. В. *Правовая природа недействительных сделок*. Москва: Юрлитформ, 2002, p. 30.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Star1 Airlines” v. „Star Team Group”, M. L., Nr. 3K-3-250/2014, kat. 21.4.1.3; 41; 44.2 (S)*.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 184 straipsnis 3 dalis.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Star1 Airlines” v. „Star Team Group”, M. L., Nr. 3K-3-250/2014, kat. 21.4.1.3; 41; 44.2 (S)*.

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 6.145 straipsnis 2 dalis.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos*, Nr. 3K-7-165/2012, kat. 21.4.1.1;21.6.

reikia įsigilinti į konkrečios bylos faktines aplinkybes, atidžiai įvertinti negaliojančio sandorio šalių ir trečiųjų asmenų interesų pusiausvyrą.²⁰²

Tiek teisės doktrinoje,²⁰³ tiek teismų praktikoje²⁰⁴ yra pripažįstamos dvi restitucijos rūšys: pirma, vienašalė restitucija – kai atkuriamas tik vienos sandorio šalies pradinė padėtis, antra, dvišalė restitucija (dar kitaip vadinama abipuse restitucija²⁰⁵) – kai atkuriamas abiejų sandorio šalių teisinė padėtis.²⁰⁶ Nei viena šalis negali praturtėti kitos sąskaita, todėl teisės doktrinoje nurodoma, kad kai neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris yra pripažįstamas negaliojančiu, visais atvejais yra taikoma dvišalė restitucija.²⁰⁷

Antai, viena garsiausių ir pirmųjų civilinių bylų, kurioje teisingumo aspektu buvo analizuotas neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu klausimas yra 1985 m. Naujosios Zelandijos Vykdomosios Tarybos (angl. *The Executive Council of New Zealand; Privy Council*) sprendimas civilinėje byloje *Hart v O'Connor*. Šiame teismo sprendime buvo iškeltas klausimas, ar teisinga pripažinti neveiksnaus fizinio asmens sudarytą sandorį negaliojančiu, sandorio šalims taikyti restituciją, nepaisant to, kad veiksnioji sandorio šalis nežinojo apie kitos sandorio šalies neveiksnumą.

Pagal bylos faktines aplinkybes, atsakovas *Hart*‘as įsigijo (pirkėjas) fermą iš 83 m. *O'Connor*‘o, kuris iki sandorio sudarymo su atsakovu, nuosavybės teise valdė fermą, bei kartu su dviem savo broliais fermoje užsiėmė ūkio darbais (pardavėjas). Sandoriui sudaryti pardavėjas pasisamdė advokatą, kuriam ir buvo patikėtas pirkimo – pardavimo sandorio sąlygų paruošimas. Tik po sandorio sudarymo ir pardavėjo mirties, paaiškėjo aplinkybė, kad fermos pardavėjas buvo neveiksnius fizinis asmuo – sirgo senatvine demencija. Tačiau nei pardavėją tarpininkavusiam advokatui, nei atsakovui, sandorio sudarymo metu pastaroji aplinkybė nebuvo žinoma. Taip pat po pardavėjo mirties išaiškėjo, kad ferma buvo parduota ne už rinkos kainą. Atsakovui buvo sudarytos sąlygos atsiskaityti su pardavėju tik po 2 m. nuo nuosavybės teisės perdavimo, kuomet fermos rinkos kaina galėjo padidėti. Atsižvelgiant į tai, pardavėjo broliai kreipėsi į teismą su

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus universiteto Onkologijos institutas v. UAB „Senasis sodas“*, Nr. 3K-3-53-701/2016, kat. 2.1.2.4.1.1; 2.5.37.

²⁰³ DAMBRAUSKAITĖ, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 135.

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. v. UAB „Alsva“*, V. M., Nr. 3K-3-398/2014, kat. 21.4.2.1; 21.6; 35.6.1; 98.2; 114.9.6.2; 114.11 (S).

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. E. A., G. A.*, Nr. 3K-3-264/2011, kat. 35.6.1; 94.2.1 (S).

²⁰⁶ DAMBRAUSKAITĖ, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 136.

²⁰⁷ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 192.

ieškiniu, kuriuo reikalavo pripažinti fermos pirkimo – pardavimo sandorį negaliojančiu remiantis pardavėjo neveiksnumu. Pirmosios instancijos teismas ieškiniu netenkino, apeliacinis teismas – tenkino, apeliacinio teismo sprendimą apskundus Vykdomojai Tarybai, apeliacinės instancijos teismo sprendimas buvo panaikintas, fermos pirkimo – pardavimo sandorį pripažįstant galiojančiu.²⁰⁸

Analizuojamoje civilinėje byloje, Vykdomoji Taryba atkreipė dėmesį į tai, kad ieškovas nekėlė klausimo dėl pardavėjo neveiksnumo fakto, tačiau ginčo esmė – kad ieškovas nežinojo apie pardavėjo neveiksnumą. Taip pat ir ieškovas neginčijo fakto, kad atsakovas nežinojo ar negalėjo žinoti, kad pardavėjas yra neveiksnius. Vykdomoji Taryba sprendimui priimti vadovavosi ankstesniu Naujosios Zelandijos precedentu – 1980 m. civiline byla *Acher v Cutler*, kurioje neveiksnaus fizinio asmens sudarytas sandoris buvo pripažintas negaliojančiu, priešingai nei *Hart v O'Connor* civilinėje byloje, todėl, kad veiksnioji sandorio šalis žinojo kitos šalies neveiksnumo faktą, t.y. buvo nesąžininga. Vykdomoji Taryba *Hart v O'Connor* sprendime iškėlė tokius probleminius klausimus:

1. Ar yra teisinga sandorį pripažinti negaliojančiu, todėl, kad viena sandorio šalis buvo neveiksni, o kita veiksni, tačiau veiksnioji šalis nežinojo, kad kita sandorio šalis yra neveiksni.
2. Ar pirmosios instancijos teismas ir apeliacinis teismas teisingai nusprendė, kad sandoris prieštarauja teisingumui pardavėjo atžvilgiu (dėl teismo proceso ekonomiškumo ir greitumo principų Vykdomoji Taryba paliko klausimą nenagrinėtą).
3. Ar nepaisant to, kad atsakovas yra visiškai nekaltas, yra teisinga pripažinti sandorį negaliojančiu.
4. Jeigu pripažįstama, kad sandoris prieštarauja teisingumui, ar tai reiškia, kad sandoris nebūtų pripažįstamas negaliojančiu, nes nėra galimybės atstatyti šalis į senąją padėtį (lot. *restitutio in integrum*) (dėl teismo proceso ekonomiškumo ir greitumo principų Vykdomoji Taryba paliko klausimą nenagrinėtą).²⁰⁹

Vykdomoji Taryba *Hart v O'Connor* civilinėje byloje suformavo precedentą, nurodydama, kad yra neteisinga sandorį pripažinti negaliojančiu, jeigu veiksniajai sandorio šaliai nebuvo žinomas kitos sandorio šalies neveiksnumo faktas. Sandorio sąlygos buvo pasiūlytos pardavėjo advokato, todėl nebuvo veiksnius sandorio šalies nesąžiningumo. Dar *Acher v Cutler* precedentu Vykdomoji Taryba buvo išskyrusi du

²⁰⁸ BURROWS, A.; McKENDRICK, E. *Cases and Materials on the Law of Restitution*. Oxford: Oxford University Press, 1997, p. 530-531.

²⁰⁹ *Ibid*, p. 531.

būdus, kuriais gali pasireikšti sandorio neteisingumas (būdai gali ir sutapti): pirmasis, procedūrinis neteisingumas (angl. *procedural unfairness*) – pavyzdžiui, veiksnioji sandorio šalis inicijavo sudaryti sandorį, buvo aktyvi, antra, esminė šalių nelygybė (angl. *contractual imbalance*) – pavyzdžiui, viena šalis per daug nuskriaudžiama kitos šalies atžvilgiu. Norint neveiksnaus fizinio asmens sandorį pripažinti negaliojančiu yra būtina nustatyti abiejų pastarųjų sąlygų egzistavimą – vien esminės šalių nelygybės nepakanka, būtina konstatuoti, kad veiksnioji šalis buvo nesąžininga. Atsižvelgiant į tai, Vykdomoji Taryba, vadovaudamasi teisingumu, panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimą, tenkinusį ieškovo reikalavimus ir paliko pirkimo – pardavimo sandorį galioti.²¹⁰

Kaip analizuota anksčiau, įstatyme išskiriami du pagrindai, pagal kuriuos neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryti sandoriai pripažįstami negaliojančiais: pirma, kai neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo *de jure* sudarė sandorį su veiksniumi fizinio asmens, ir antra, kai neveiksnaus tam tikroje srityje fizinis asmuo *de facto* sudarė sandorį su veiksniumi fizinio asmens.

Analizuojant pirmąjį sandorio negaliojimo pagrindą, kai fizinis asmuo yra pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje *de jure*, duomenys apie fizinį asmenį yra fiksuojami Neveiksnių ir ribotai veiksniumi asmenų registre.²¹¹ Tai lemia sandorio pripažinimą negaliojančiu remiantis fizinio asmens neveiknumo ar riboto veiknumo *de jure* pagrindu. Neveiksnių ir ribotai veiksniumi asmenų registro duomenys yra preziumuojami teisingais, išsamiais.²¹² Todėl fizinį asmenį pripažinus neveiksniu ar ribotai veiksniumi *de jure*, teisinėje praktikoje iš esmės neįmanoma, arba įrodyti yra sudėtinga, veiksnios sandorio šalies sąžiningumo faktą. Veiksni sandorio šalis, kaip atidi, rūpestinga, apdairi sandorio šalis, galėjo ir turėjo galimybę pasidomėti, ar kita sandorio šalis yra veiksnis. Nei vienas asmuo negali praturėti kito asmens sąskaita.²¹³ Taigi neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje *de jure* fizinio asmens sudarytą sandorį pripažinus negaliojančiu *ab initio*, abi sandorio šalys yra gražinamos į *status quo ante* – negaliojančio sandorio šalims taikoma dvišalė restitucija.

Pagal antrąjį pagrindą, kai fizinis asmuo yra neveiksnaus tam tikroje srityje *de facto*, sandorio pripažinimo negaliojančiais civilinėje byloje esminę reikšmę turi faktinių

²¹⁰ BURROWS, A.; McKENDRICK, E. *Cases and Materials on the Law of Restitution*. Oxford: Oxford University Press, 1997, p. 538.

²¹¹ 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veiksniumi asmenų registro reorganizavimo ir neveiksnių ir ribotai veiksniumi asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592, 13 punktas.

²¹² *Ibid.*, preambulė.

²¹³ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 192.

aplinkybių įrodinėjimas. Egzistuoja skirtingos psichinės ligos,²¹⁴ ne visais atvejais galima pastebėti ligą.²¹⁵ Nesąžiningumas negali būti preziumuojamas, todėl veiksniam fiziniam asmeniui reikia įrodyti, kad jis nesuprato ir negalėjo suprasti, kad kita sandorio šalis, sandorio sudarymo metu buvo neveiksni *de facto*. Kaip ir pirmuoju atveju, negalėjimas praturtėti kito asmens sąskaitą lemia dvišalės restitucijos taikymą ir neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu atveju.

Vertinant Naujosios Zelandijos Vykdomosios Tarybos sprendimą *Hart v O'Connor* nacionalinės teisės kontekste, Lietuvoje neveiksnių ar ribotai veiksnių tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais sąžiningumas apima dvi kategorijas: pirma – veiksnios šalies sąžiningumą, antra – trečiosios šalies sąžiningumą, jeigu turtas įgytas negaliojančio sandoriu pagrindu. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje yra pažymėta, kad taikant restituciją tarp sandorio šalių, „*sąžiningumo principas, bet ne fizinio asmens sąžiningumas yra teisiškai reikšmingas sprendžiant klausimą dėl restitucijos šalių tarpusavio interesų pusiausvyros*“.²¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.84 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad jeigu neveiksni ar ribotai veiksnios tam tikroje srityje sandorio šalies turtinė padėtis nebuvo pilnai atkurta iki negaliojančio sandorio sudarymo,²¹⁷ įtvirtinama galimybė taikyti papildomą gynimo būdą – civilinę atsakomybę,²¹⁸ kuri laikoma papildoma prievole ir taikoma bendraisiais pagrindais,²¹⁹ su sąlyga, kad veiksnioji sandorio šalis buvo nesąžininga.²²⁰ Todėl manytina, kad restitucijos rūšies taikymui neturi reikšmės veiksnios sandorio šalies sąžiningumas. Veiksni ar ribotai veiksnios sandorio šalies sąžiningumas yra vertinamas tik civilinės atsakomybės taikymui.

Kita vertus, teismų praktikoje yra pažymima, kad sandorio šalių gražinimui į *status quo ante* gali priešintis ekonominė ir materiali realybė egzistuojanti iki teismo sprendimo

²¹⁴ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

²¹⁵ MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 15.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje L. G. ir A. G. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracijai, Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos, R. J., V. J., R. J., J. R., J. K., Nr. 3K-3-470/2014, kat. 30.5 (S).

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Star1 Airlines“ v. UAB „Star Team Group“, M. L., Nr. 3K-3-250/2014, kat. 21.4.1.3; 41; 44.2 (S).

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 1.84 straipsnis 3 dalis.

dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu.²²¹ Todėl galimos situacijos, kuomet neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais taikyti restituciją, ar restitucijos rūšį, yra neteisinga, iškreipiama negaliojančio sandorio šalių pusiausvyra. Tokiais atvejais galėtų būti laikomos situacijos, kai negaliojančio sandorio objektu buvęs turtas yra perleistas trečiajam asmeniui.

4.2. Pripažinto negaliojančiu sandorio šalių ir trečiųjų asmenų teisių panaikinimas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad turto savininko valios išreiškimas yra vienas svarbiausių elementų perleidžiant nuosavybės teisę kitam fiziniam asmeniui. Jeigu nėra turto savininko valios išreiškimo, nuosavybės teisė buvo perleista neteisėtai, išskyrus atvejus, kai turto perleidimas kitam fiziniam asmeniui būtų konstituciškai pateisinamas.²²² Neveiksnius tam tikroje srityje fizinis asmuo negali išreikšti savo valios tam tikroje srityje. Todėl neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu *ab initio*. Tais atvejais, kai neveiksnaus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinio asmens pripažinto negaliojančio sandorio objektu buvęs daiktas perleistas trečiajam asmeniui, neveiksnų ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų – negaliojančio sandorio šalių, ir trečiųjų asmenų nesieja prievoliniai teisiniai santykiai. Iš ne teisės negali atsirasti teisė (lot. *ex injuria jus non origitur*)²²³, todėl jeigu dėl negaliojančio sandorio negalioja pagrindinė prievolė, pripažįstama, kad negalioja ir iš pagrindinės prievolės kylanti šalutinė prievolė²²⁴ – sandoris pagal kurį sandorio šalis perleido negaliojančio sandorio objektu buvusį daiktą trečiajam asmeniui. Susiklosčius pastarajai situacijai trečiasis asmuo neturi nuosavybės teisių į perleistą daiktą, tame tarpe ir disponuoti daiktu. Todėl trečiasis asmuo

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje D. M. v. LUAB „Alsva“, V. M., Nr. 3K-3-398/2014, kat. 21.4.2.1; 21.6; 35.6.1; 98.2; 114.9.6.2; 114.11 (S).

²²² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2008 m. spalio 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Nr. Nr. 16/06-69/06-10/07.

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje M. T., UAB „Drevida“ v. Lietuvos valstybė, bylos Nr. 3K-3-5/2009, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.5; 44.8; 93.2.3; 93.2.20; 99.9 (S).

²²⁴ AVIŽA, Saulius. Nuosavybės išsaugojimo išlygos panaudojimas prieš trečiuosius asmenis Lietuvos teismų praktikoje. *Justitia*, 2010, t. 74.

yra laikomas faktiškai neteisėtu daikto valdytoju,²²⁵ ir daikto savininko interesai yra ginami pagal vindikacijos taisykles.²²⁶

Vindikacinis ieškinys yra absoliutus, daiktinis teisinis gynimo būdas,²²⁷ pagal kurį daiktas išreikalaujamas iš trečiojo asmens, kai neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto ir pripažinto negaliojančio sandorio objektu esantis turtas veiksnius sandorio šalies buvo perleistas trečiajam asmeniui nauju sandoriu, prieš tai, teismui pripažinus neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytą sandorį negaliojančiu (CK 1.80 straipsnio 4 dalis, 4.96 straipsnis, 6.153 straipsnis).²²⁸

Vindikacija siekiama užtikrinti civilinės apyvartos stabilumą, saugumą, užtikrinti ne tik privatųjį, bet ir viešąjį interesą.²²⁹ Todėl trečiosios šalies sąžiningumas lemia vindikacijos rūšių išskyrimą į: ribotą ir neribotą vindikaciją. Ribota vindikacija taikoma kai trečiasis asmuo yra sąžiningas, o neribota – kai trečioji šalis pripažįstama nesąžininga.²³⁰ Teismų praktikoje sutinkama pozicija, kad trečiosios šalies sąžiningumas nelemia, kad negali būti taikoma restitucija natūra.²³¹ Trečiosios šalies sąžiningumas yra pripažįstamas vienu iš aspektų, pagal kurį, teismas sprendžia, ar sandorio šalims apskritai taikyti restituciją, ir ar vykdyti restituciją natūra.²³² Manytina, kad tokia teismų praktika yra iš esmės paneigiamas vindikacijos institutas, kadangi nuo trečiosios šalies sąžiningumo priklauso, ar negaliojančio sandorio turto savininkas galės vindikuoti daiktą iš sąžiningo turto įgijėjo. Kai yra sprendžiamas klausimas dėl neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu, nėra taikomos daiktinės teisės normos, tame tarpe ir vindikacija. Teismas neanalizuoja vindikacijos taikymo sąlygų, trečiosios šalies sąžiningumo. Teismas vadovaujasi tik prievolinėmis teisės normomis.²³³ Kyla klausimas, kaip galima nustatyti trečiosios šalies

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos prokuratūra v. UAB „Erama“*, Nr. 3K-3-149/2011, kat. 24.2; 30.12.1; 41.

²²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių apygardos prokuratūra v. A. P., UAB „Litpirma“, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos*, Nr. 3K-3-297/2014, kat. 30.12.1; 113.6.2.4 (S).

²²⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, Nr. 1, t. 55, p. 3.

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. spalio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. B. v. Z. J., Lietuvos Respublika.*, Nr. 3K-3-413/2007, kat. 129.2; 41.

²²⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, Nr. 1, t. 55, p. 6.

²³⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, Nr. 1, t. 55, p. 9.

²³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis, civilinėje byloje *IĮ V. B. v. antstolė N. D., UAB „Eldermonta“, UAB DK „PZU Lietuva“, Lietuvos valstybė*, Nr. 3K-3-565/2008, kat. 129.19.2; 126.5; 30.10; 41; 114.11.

²³² *Ibid.*

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje *L. G. ir A. G. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracijai, Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos, R. J., V. J., R. J., J. R., J. K.*, Nr. 3K-3-470/2014, kat. 30.5 (S).

sąžiningumą, jeigu nėra sprendžiami daiktinės teisės klausimai restitucijos kaip gynimo būdo taikyme.

Restitucijos taikymas yra susijęs su trečiosios šalies sąžiningumu. Ribota vindikacija neleidžia daikto išreikalauti iš trečiosios šalies. Kai negaliojančio sandorio objektu buvęs daiktas yra perleidžiamas trečiajam asmeniui ir turto įgijėjas yra sąžiningas, objektyviai galimas tik vienašalės restitucijos taikymas, nes dvišalės restitucijos taikymas yra iš viso objektyviai negalimas – negaliojančio sandorio objektas yra pas trečiąjį asmenį. Kita vertus, vienašalės restitucijos taikymas yra nepateisinamas, nes būtų pažeista vienos iš sandorio šalių pusiausvyra, vienašalės restitucijos taikymas būtų neteisingas.

4.3. Neveiksnaus fizinio asmens globėjo vaidmuo

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad veiksnio atėmimas iš fizinio asmens yra pripažįstamas ypač sunkiu teisės į privatų, teisės į šeimos gyvenimo gerbimą apribojimu (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis).²³⁴ Net tais atvejais, kai fiziniam asmeniui atimamas veiksnys, tai reiškia, kad neveiksnaus tam tikroje srityje fizinis asmuo privalo būti laikomas teisės subjektu ir valstybė turi užtikrinti tokių fizinių asmenų teises, siekti teisinio reguliavimo, kuris, kaip įmanoma daugiau užtikrintų neveiksnių asmenų teisių apsaugą.²³⁵ Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens teisinis subjektiškumas yra įgyvendinamas per neapibrėžtam laiko tarpui paskirtą globą.²³⁶ Globos institutu taip pat ginami bei saugojami neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens teisės ir teisėti interesai.²³⁷ Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens globėjas sprendžia visus neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens ir su jo turtu susijusius klausimus (CK 3.240 straipsnio 1 dalis).²³⁸ Kadangi neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens globėjas priima reikšmingus neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sprendimus, galimi piktnaudžiavimo globos institutu atvejai. Todėl kyla būtinybė nustatyti neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens ir jo globėjo teisių bei pareigų santykį, atskleisti, kokia atsakomybė tenka neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio

²³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. liepos 5 d. sprendimas *Matter v. Slovakija* byloje, Nr. 31534/96.

²³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje dėl globos J. B. nustatymo ir globėjo bei turto administratoriaus skyrimo, Nr. 3K-3-469/2012, kat. 82.3 (S).

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.238 straipsnis 1 dalis.

²³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje dėl D. S. pripažinimo neveiksniumi, Nr. 3K-3-166/2012, kat. 26.3; 123.4.

asmens globėjui, nes netinkama globa gali lemti fundamentalių žmogaus teisių ir teisėtų interesų pažeidimus.²³⁹

Globėjas laikomas įstatyminiu atstovu pagal įstatymą,²⁴⁰ teismo sprendimu tarp šalių susiklosto atstovavimo teisiniai santykiai. Pripažįstama, kad tarp globėjo ir neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens susiklosto trejopo pobūdžio atstovavimo teisiniai santykiai. Pirmieji – neveiksnaus tam tikroje srityje fizinį asmenį ir globėją sieja vidiniai santykiai. Antrieji santykiai – globėją ir trečiąją šalį siejantys išoriniai santykiai. Globėjui sudarius atitinkamą sandorį, globėjo veiksmai sukuria, pakeičia, panaikina teisinius padarinius neveiksniui tam tikroje srityje fiziniui asmeniui. Dėl to, teisės doktrinoje yra išskiriama trečioji santykių grupė – neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens ir trečiojo asmens santykiai, kaip globėjo atliktų teisinių veiksmų padarinys.²⁴¹ Teisės doktrinoje vieni autoriai laikosi pozicijos, kad trečioji santykių grupė yra laikoma nauju teisiniu santykiu, todėl tretieji santykiai neapimtų atstovavimo teisinių santykių,²⁴² kiti autoriai – priešingai. Pritartina pozicijai dėl trejopo pobūdžio atstovavimo teisinių santykių susiklostymo, nes trečiojo pobūdžio teisiniai santykiai neatsiranda nepriklausomai nuo globėjo veiksmų. Trejopo pobūdžio santykiai atsiranda dėl atstovavimo teisinių santykių, kaip padarinys,²⁴³ ir šiuo pagrindu tarp neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens ir trečiojo asmens susiklosto konkretūs teisiniai santykiai, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo teisiniai santykiai, panaudos teisiniai santykiai, kita.

Už neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens veiksmus, įskaitant ir žalą atsiradusią dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, kurią lėmė neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens veiksmai, atsako globėjas pagal civilinę deliktinę atsakomybę.²⁴⁴ Globėjo atžvilgiu būtina nustatyti keturių sąlygų egzistavimą: neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį, kaltę (išskyrus atvejus, kai atsakomybė atsiranda be kaltės). Tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje nėra plačiai pasisakoma pastaraisiais klausimais, tačiau globėjo atsakomybė pripažįstama Lietuvos teismų praktikoje.²⁴⁵

Žalos atlyginimo fiziniui asmeniui atveju yra svarbus neveiknumo tam tikroje srityje išviešinimo faktas. Sandorio pripažinimo negaliojančiu atvejais žalą neveiksniui

²³⁹ BELIŪNIENĖ, L.; RAGAUSKIENĖ-KAVOLIŪNAITĖ, E. *Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai, mokslo studija. Teisė į sveikatos apsaugą: probleminiai sveikatos priežiūros ir sveikos aplinkos užtikrinimo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2013 [žiūrėta 2016 m. gruodžio 27 d.], p. 22. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/Teise_i_sveikatos_apsauga.pdf>.

²⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 3.240 straipsnis.

²⁴¹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 374.

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Ibid.*, p. 373-374.

²⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864, 6.278 straipsnis 1 dalis.

²⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. J. G., M. A., Čiobiškio vaikų socializacijos centras, Nr. 3K-3-497/2009, kat. 35.3.1; 44.5.2.12 (S)*.

tam tikroje srityje fiziniam asmeniui privalo atlyginti nesąžininga sandorio šalis, t.y. žinojusi ar privalėjusi žinoti neveiksnumo tam tikroje srityje faktą.²⁴⁶ Neveiksnius ar ribotai veiksnūs tam tikroje srityje fiziniai asmenys yra registruojami Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre.²⁴⁷ Todėl kitos sandorio šalies sąžiningumas nustatomas patikrinus registrą. Esant duomenų apie neveiksnumo tam tikroje srityje įregistravimą, galima teigti, kad paneigti sąžiningumo prezumpciją yra gan lengva. Kaip apdairi, rūpestinga kita sandorio šalis galėjo ir turėjo galimybę patikrinti duomenis apie fizinio asmens psichinę būseną viešajame registre.

Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad globėją ir neveiksnių tam tikroje srityje fizinį asmenį sieja fiduciariniai santykiai.²⁴⁸ Tokia praktika plėtojama ir teismuose: dar 2001 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad kai tarp šalių egzistuoja atstovavimo teisiniai santykiai, šalis sieja fiduciariniai santykiai.²⁴⁹ Todėl globėjo kaltė yra vertinama remiantis ne atidaus, rūpestingo, apdairaus elgesio standartais (lot. *bonus pater familias*),²⁵⁰ bet dėl fiduciarinių santykių susiklostymo, jam keliami aukštesni elgesio reikalavimai. Net paprastas neatsargumas²⁵¹ lemia globėjo civilinę deliktinę atsakomybę.²⁵² Teoriškai galima situacija, kad globėjas nebuvo kaltas dėl žalos atsiradimo, laikėsi fiduciarinių pareigų, tačiau žala vis tiek atsirado dėl neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens veiksmų. Kyla klausimas, kaip tokiu atveju ir iš kokio turto būtų atlyginama žala nukentėjusiajam. Manytina, kad pastaruoju atveju teismas turėtų analogiškai taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.278 straipsnio 3 dalį, pagal kurią žala būtų atlyginama iš neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens turto (jeigu tokio yra).

Neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens civilinės atsakomybės atveju įstatymas numato išimtį dėl atsakomybės be kaltės. Pagal šią išimtį neveiksniams tam tikroje srityje fiziniams asmeniui galima civilinė deliktinė atsakomybė, atsirandanti be kaltės. Kadangi yra teigiama, kad fizinio asmens kaltė yra vertinama *bonus pater familias* standartu, nustatinėjant kaltę nėra vertinama fizinio asmens psichika, psichologinė

²⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 8 – 1864, 1.84 straipsnis 3 dalis.

²⁴⁷ 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro reorganizavimo ir neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592, 13 punktas.

²⁴⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 256.

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2001 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje P. K. v. S. V. K., Nr. 3K-3-1010/2001, kat. 69.7.*

²⁵⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (II). Vilnius: Justitia, 2003, p. 339.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 8 – 1864, 6.278 straipsnis.

būseną.²⁵³ Pagal civilinę atsakomybę be kaltės arba „griežtąją atsakomybę“, pakanka nustatyti tik tris civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį ir žalą.²⁵⁴ Kai yra taikoma civilinė deliktinė atsakomybė be kaltės arba „griežtoji atsakomybė“, civilinės deliktinės atsakomybės atsiradimą lemia vien faktas, kad fizinis asmuo valdydamas didesnę pavojaus šaltinį suvokė savo veiklos pavojingumą.²⁵⁵ Pavyzdžiui, neveiksnus tam tikroje srityje fizinis neturėdamas teisės vairuoti didesnio pavojaus šaltinį sukelia avariją ir padaro žalą tretiesiems asmenims. Teismo proceso metu nenustatyta ir globėjo kaltė. Kyla klausimas, ar teisinga taikyti neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens atžvilgiu atsakomybę be kaltės. Antai, JAV yra taikomas „gilios kišenės“ (angl. „deep pocket“) doktrina, pagal kurią, jeigu fizinis asmuo verčiasi pavojinga, bet pelninga veikla, jis privalo atlyginti žalą tretiesiems asmenims net nenustačius pažeidimų.²⁵⁶ Pritaikius „gilios kišenės“ doktrinos logiką neveiksnaus tam tikroje fizinio asmens žalos padarymo atveju, manytina, kad yra nepateisinamas žalos atlyginimo reikalavimas iš neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens. Galimos ir situacijos, kad dėl ypač sunkios fizinio asmens ligos, fizinio asmens veiksnumas bus apribotas beveik visose srityse. Taigi toks asmuo negalės suprasti, kad jo vykdoma veikla yra pavojinga veikla. Neveiksniams tam tikroje fiziniams asmeniui ir taip tenka didelės gyvenimiškos kliūtys, visuomenės spaudimas, požiūrio kliūtys, stereotipai, kad neveiksnus ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje fizinis asmuo gali padaryti turtinę žalą.²⁵⁷ Kita vertus, civilinė atsakomybė be kaltės siekiama kompensuoti žalą nukentėjusiajam.²⁵⁸ Neabejotina, kad atsakomybės be kaltės taikymas pateisinimas veiksnų ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų atžvilgiu. Diskutuotina dėl atsakomybės be kaltės taikymo neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens atžvilgiu. Galbūt tokia atsakomybė turėtų būti perkeliama globėjui. Tačiau jeigu teigiama, kad fizinio asmens atstovas pagal įstatymą negali turėti daugiau teisių ir pareigų už atstovaujамąjį, būtų klaidinga perkelti civilinę atsakomybę be kaltės ir globėjui. Bet kuriuo atveju manytina, kad civilinės atsakomybės be kaltės arba „griežtosios atsakomybės“ taikymas neveiksniams tam tikroje srityje fizinių asmenų atžvilgiu turėtų būti

²⁵³ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (II). Vilnius: Justitia, 2003, p. 339.

²⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Tukompa“ v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-115-378/2016, kat. 2.3.2.10.

²⁵⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 229.

²⁵⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 229.

²⁵⁷ JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.

²⁵⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 229.

pagrįstas ne tik neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens didesnio pavojaus šaltinio valdymo faktu, bet praplečiant kaltės aiškinimą iki psichinės būsenos nustatymo – fizinio asmens suvokimo ir sugebėjimo suvokti atliekamos veiklos riziką.

IŠVADOS

1. Nuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo iki 2016 m. sausio 1 d. veiksnų ribojimo institute egzistavo neveiksnų *de jure* ir *de facto* atribojimo problematika. Dabartiniu – naujuoju veiksnų ribojimo institutu, įsigaliojusiu nuo 2016 m. sausio 1 d., bandoma susieti neveiksnų *de jure* ir *de facto*, tačiau neveiksnų *de jure* ir *de facto* atribojimo problematika nėra išspręsta. Dabartiniu – naujuoju veiksnų ribojimo teisiniu reguliavimu civilinės teisės prasme įnešamas dar sudėtingesnis neveiksnų *de jure* ir *de facto* atribojimas, nei prieš tai galiojusiu veiksnų ribojimo institutu. Notarui tenka ne tik nustatyti fizinio asmens negalėjimą suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, nustatyti psichinės ligos faktą, tačiau pagal dabartinį veiksnų ribojimo institutą, notarui tenka pareiga diferencijuoti veiksnų ribojimo sritis. Taigi notarui tenka trijų skirtingų institucijų veikla: teismo eksperto, socialinio darbuotojo ir teismo.
2. Veiksnų ribojimo sritys nėra aiškiai atribojamos. Iš vienos veiksnų ribojimo srities gali susiklostyti turtiniai, neturtiniai, prievoliniai, daiktiniai teisiniai santykiai, kita. Todėl teisinėje praktikoje sukeliama neveiksnų ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais problematika. Kadangi iš vienos veiksnų ribojimo srities gali susiklostyti skirtingais pagrindais atsirandantys teisiniai santykiai, teisinėje praktikoje gali kilti sandorių pripažinimo negaliojančiais „*grandininė reakcija*“. Dėl per plataus sričių diferencijavimo, nėra aiškios tiek neveiksnų ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinio asmens teisinio subjektiškumo ribos, tiek globėjo, rūpintojo kompetencijos ribos. Teisinėje praktikoje taip pat galimos situacijos, kai teisme bus keliamas klausimas dėl globėjo, rūpintojo kompetencijos ribų viršijimo. Nors veiksnų ribojimo sritimis labiau bandoma susieti neveiksnų *de jure* ir *de facto*, tačiau neaiškiu, per plačiu sričių neattribojimu prieinama prie *circulus vitiosus* (liet. rato klaida) situacijos, kai socialiai yra siekiama visuomenei naudingo tikslo, tačiau teisiškai mechanizmas nėra pritaikomas be teisinės problematikos sukėlimo.
3. Nors rūpybos institute galima įžvelgti požymių, būdingų atstovavimo teisiniams santykiams, rūpybos institutu nesusiklosto atstovavimo teisiniai santykiai. Taigi rūpintojui ir rūpintiniui netaikomos nuostatos reglamentuojančios atstovavimo

teisinius santykius. Ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens rūpintojo pareigų turinys patenka į fiduciarines pareigas. Todėl rūpintojas atsako už ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytą ir vėliau nuginkytą sandorį tais atvejais, kai rūpintojo veiksmai pasireiškė fiduciarinių pareigų pažeidimu.

4. Neveiksnių ar ribotai veiksnų tam tikroje srityje fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais civilinėse bylose veiksnio sandorio šalies sąžiningumas yra reikšmingas tik dėl papildomo gynimo būdo – civilinės atsakomybės, taikymo, bet ne restitucijos, jos rūšies taikymui. Teisingumo principas lemia, kad neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais civilinėse bylose yra taikoma dvišalė restitucija. Jeigu negaliojančio sandorio objektu esantis turtas buvo perleistas trečiajam asmeniui, tokioje civilinėje byloje būtina analizuoti ir trečiosios šalies sąžiningumo faktą. Nenustačius trečiosios šalies sąžiningumo ir negaliojančiam sandoriui pritaikius vienašalę restituciją kaip teisinį gynimo būdą, gali susiklostyti padėtis, kuomet vienos negaliojančio sandorio šalies, ar sąžiningos trečiosios šalies interesai būtų pažeisti. Atsižvelgiant į tai, vienašalės restitucijos taikymu nebūtų įgyvendinamas teisingumas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Nacionaliniai norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1968.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 8 – 1864.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 9 – 743.
5. Lietuvos Respublikos konsulinis statutas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 1 – 886.
6. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 1 – 2882.
7. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 53-1290.
8. 2010 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro reorganizavimo ir neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registro nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 148-7592.
9. 2015 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. 19609.

Tarptautiniai norminiai teisės aktai:

10. 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2456.
11. 2008 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 71-3561.

Europos Sąjungos norminiai teisės aktai:

12. 1999 m. vasario 23 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Nr. R(99) 41 dėl pilnamečių neveiksnių asmenų teisinės apsaugos principų (Reccommendation No. R (99)1 of The Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults, adopted on 23 February, 1999 by Council of Europe Committee of Ministers) [interaktyvus;

žiūrėta 2017 m. balandžio 06 d.]. Prieiga per internetą:
<[www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and.../Rec(99)4E.pdf)>.

Teismų praktika:

13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 24 d. sprendimas *Winterwerp v. Nyderlandai* byloje, Nr. 6301/73.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. liepos 5 d. sprendimas *Matter v. Slovakija* byloje, Nr. 31534/96.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 14 d. sprendimas *D.D. v. Lietuva* byloje Nr. 13469/06.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2008 m. spalio 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, Nr. Nr. 16/06-69/06-10/07.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2001 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje P. K. v. S. V. K.*, Nr. 3K-3-1010/2001, kat. 69.7.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje J. S., I. Z. v. Klaipėdos m. 7-ojo notarų biuro notarė V. J. M., AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-11/2004, kat. 39.2.3.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu*, Nr. 3K-3-328/2007, kat. 26.3; 128.5 (S).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2007 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje M. B. v. Z. J., Lietuvos Respublika.*, Nr. 3K-3-413/2007, kat. 129.2; 41.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu*, Nr. 3K-3-370/2008, kat. 26.3; 128.4 (S).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje IĮ V. B. v. antstolė N. D., UAB „Eldermonta“, UAB DK „PZU Lietuva“, Lietuvos valstybė*, Nr. 3K-3-565/2008, kat. 129.19.2; 126.5; 30.10; 41; 114.11.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2009 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje M. T., UAB „Drevida“ v. Lietuvos valstybė, bylos Nr. 3K-3-5/2009*, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.5; 44.8; 93.2.3; 93.2.20; 99.9 (S).

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje B. S. S. v. S. S. ir D. S., Nr. 3K-3-421/2009, kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.3; 28.1 (S).
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. J. G., M. A., Čiobiškio vaikų socializacijos centras, Nr. 3K-3-497/2009, kat. 35.3.1; 44.5.2.12 (S).
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. E. N., Nr. 3K-3-163/2010, kat. 114.9.6.1; 114.9.6.2; 114.11.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. V. v. S. V., Nr. 3K-3-443/2010, kat. 21.4.2.3; 34.4.1; 114.1; 114.9.6.2; 114.11; 123.3.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos prokuratūra v. UAB „Erama“, Nr. 3K-3-149/2011, kat. 24.2; 30.12.1; 41.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje L. K. v. E. A., G. A., Nr. 3K-3-264/2011, kat. 35.6.1; 94.2.1 (S).
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje D. Č., D. D. v. UAB „Skaidula“, VĮ Registrų centras, Vilniaus rajono savivaldybės administracija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės administracija, Nr. 3K-3-396/2011, kat. 22.4; 30.4.1; 30.5.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje dėl asmens pripažinimo neveiksniu, Nr. 3K-3-166/2012, kat. 26.3; 123.4.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Nr. 3K-7-165/2012, kat. 21.4.1.1; 21.6.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje dėl globos J. B. nustatymo ir globėjo bei turto administratoriaus skyrimo, Nr. 3K-3-469/2012, kat. 82.3 (S).
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 16 d. sprendimas civilinėje byloje, Nr. 3K-3-486/2013, kat. 93.2.6; 101; 114.11; 128.20.

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje dėl M. P. pripažinimo veiksnia, Nr. 3K-3-224/2013, kat. 26.3; 114.9.6; 114.11 (S).
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Star1 Airlines“ v. „Star Team Group“, M. L., Nr. 3K-3-250/2014, kat. 21.4.1.3; 41; 44.2 (S).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Šiaulių apygardos prokuratūra v. A. P., UAB „Litpirma“, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Nr. 3K-3-297/2014, kat. 30.12.1; 113.6.2.4 (S).
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje D. M. v. UAB „Alsva“, V. M., Nr. 3K-3-398/2014, kat. 21.4.2.1; 21.6; 35.6.1; 98.2; 114.9.6.2; 114.11 (S).
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje L. G. ir A. G. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracijai, Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos, R. J., V. J., R. J., J. R., J. K., Nr. 3K-3-470/2014, kat. 30.5 (S).
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus universiteto Onkologijos institutas v. UAB „Senasis sodas“, Nr. 3K-3-53-701/2016, kat. 2.1.2.4.1.1; 2.5.37.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Tukompa“ v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-115-378/2016, kat. 2.3.2.10.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. UAB „Art deco“, UAB „Terama, Nr. 3K-3-138-969/2016, kat. 2.2.1.3; 3.3.1.19.1.
43. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 5 d. sprendimas civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. BUAB „Action work“, Nr. 2A-2281-464/2012.
44. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 5 d. nutartis S. B., L. G. v. R. N., Nr.2A-688/2014.
45. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 11 d. sprendimas civilinėje byloje dėl rūpybos nustatymo ir rūpintojo paskyrimo T. S., Nr. 2S-1549-601/2014.

46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje B. M. v. AB „Šiaulių bankas“, Nr. e2A-436-186/2016.
47. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. vasario 8 d. sprendimas civilinėje byloje D. V. v. O. R., V. R., Nr. 2A-29-513/2017.

Specialioji literatūra:

48. AVIŽA, Saulius. Nuosavybės išsaugojimo išlygos panaudojimas prieš trečiuosius asmenis Lietuvos teismų praktikoje. *Justitia*, 2010, t. 74.
49. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
50. BELIŪNIENĖ, L.; RAGAUSKIENĖ-KAVOLIŪNAITĖ, E. *Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai, mokslo studija. Teisė į sveikatos apsaugą: probleminiai sveikatos priežiūros ir sveikos aplinkos užtikrinimo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/Teise_i_sveikatos_apsauga.pdf>.
51. DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais daiktiniai teisiniai aspektai. *Justitia*: 2008, t. 37(29).
52. DAMBRAUSKAITĖ, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009.
53. DIDŽIULIS, Laurynas. Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. *Teisė*: 2014, t. 91.
54. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas: Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005.
55. MAJŪTĖ, Vaidota. Asmens veiksnio nustatymo problemos notarinėje praktikoje. *Notariatas*, 2009, Nr. 7.
56. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
57. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
58. MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (II). Vilnius: Justitia, 2003.
59. MIKELĖNAS, Valentinas. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, Nr. 1, t. 55.
60. MIKELĖNAS, Valentinas. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, Nr. 4, t. 62.
61. MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia: 2009.

62. MIZARAS, V., *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
63. NEKROŠIUS, Vytautas. *Notariato teisė*. UAB „Dangerta“: Kaunas, 1997.
64. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
65. PETRAUSKAS, Zenonas. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
66. VALANČIUS, V., *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005.
67. BURROWS, A.; McKENDRICK, E. *Cases and Materials on the Law of Restitution*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
68. HOFFMAN, I.; KÖNCZEI, G. *Legal Regulations Relating to the Passive and Active Legal Capacity of Persons with Intellectual and Psychosocial Disabilities in Light of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Impending Reform of the Hungarian Civil Code* [interaktyvus]. Loyola Marymount University and Loyola Law School, 2010. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol33/iss1/5>>.

Travaux préparatoires:

69. JUODKAITĖ, Dovilė. Teisės mokslo pavasaris [interaktyvus]. Vilnius, 2016. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=diQdxjzTXAQ&app=desktop>>.
70. 2013 m. vasario mėn. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) pranešimas dėl veiksnio teisinio reguliavimo asmenims, turintiems protinę negalią ar psichinį sutrikimą (Report on Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems, adopted on February, 2013 by European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)) [interaktyvus]. Liuksemburgas: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>>.
71. 2014 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto ataskaita apie Lietuvą dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 35 straipsnio įgyvendinimo (United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of

the Convention. Initial reports of States parties due in 2012. Lithuania) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19792&LangID=E>>.

72. Medicinos centras Neuromeda [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.neuromedicina.lt/skirtingi-depresijos-veidai-3/>>.
73. Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacija, dešimtas pataisytas ir papildytas leidimas, Australijos modifikacija (TLK-10-AM) – Sisteminis ligų sąrašas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/5skyrius.html>>.
74. Žmogaus teisių apžvalga: 2013 – 2014 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://pasidomek.lt/lt/v-neveiksnumo-instituto-reforma>>.

SANTRAUKA

Tyrime analizuojama neveiksnių ir ribotai veikusių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais problematika, siekiant įvardinti pagrindines teisinės problemas, kylančias dėl neveiksnaus ir ribotai veiksnus fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu. Neveiksnių ir ribotai veikusių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais problematika analizuojama tokia schema: per neveiksnaus fizinio asmens *de jure* ir *de facto* atribojimą, bendruosius negaliojančio sandorio aspektus – samprata, teismo ekspertizė kaip įrodinėjimo priemonė, veiksnumo ribojimo instituto sritis, ribotai veikusių fizinių asmenų sudarytų sandorių pripažinimą negaliojančiais ir neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio negaliojimo teisinės pasekmes.

SUMMARY

This research analyse the legal problems of a voidability of transaction formed by a natural incapable person and a natural person with a limited capacity. The research aims to examine the legal problems of a voidability of transaction formed by a natural incapable person and a natural person with a limited capacity. In this research the legal incapacity and limited capacity is analysed by scheme: how to separate *de jure* and *de facto* capacity, the most common aspects of a voidability of transaction – conception, expert examinations as an evidence, scopes of legal capacity and limited capacity, a voidability of transaction formed by a natural person with a limited capacity, and legal consequences of a voidability of transaction formed by a natural incapable person.